

**ΠΟΝΤΟΣ**  
**ΘΕΜΑΤΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ**  
**ΤΟΥ ΠΟΝΤΙΑΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ  
ΜΑΝΟΛΗΣ Γ. ΣΕΡΓΗΣ

Εκδόσεις ΑΛΗΘΕΙΑ  
ΑΘΗΝΑ 2008

ΜΑΝΟΛΗΣ ΣΕΡΓΗΣ

«ΕΝΑ ΧΩΡΙΟ ΠΟΝΤΙΑΚΟ ΚΕ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ  
ΕΞ' ΕΝΑ ΞΕΝΟ ΟΝΟΜΑ»:  
ΙΔΕΟΛΟΓΗΜΑΤΑ, ΠΑΡΕΤΥΜΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ  
ΤΟΥ ΤΟΠΩΝΥΜΙΟΥ ΕΝΟΣ ΠΟΝΤΙΑΚΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΟΠΗΣ

Η μελέτη αναφέρεται στο Θρυλόριο, ένα χωριό της Κομοτηνής, που ιδρύθηκε από ποντιακής καταγωγής μετανάστες το 1923. Θέμα της είναι η πολύπλευρη μελέτη του τοπωνυμίου του χωριού και όλα τα συμπαρομαρτούντα της ονοματοθεσίας: λαϊκές παρετυμολογίες, ιδεολογήματα, σύνδεση τοπωνυμίου με την *εθνοτοπική* και την *νεοελληνική* –εν προκειμένω– ταυτότητα της κοινότητας, κ.λπ. Σ' αυτά (αντι)παράτίθεται η ιστορική ερμηνεία του τοπωνυμίου, βασισμένη σε ανέκδοτα έγγραφα από το Αρχείο του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών και τα Αρχεία της Κοινωνίας των Εθνών στη Γενεύη και η πρόσληψή της από τους κατοίκους της εν λόγω κοινότητας.

Αρχή της μελέτης με την «επίσκεψιν» του τοπωνυμίου, το οποίο συναντούμε σε πολλές διαφορετικές γραφές. Θα λέγαμε μάλιστα, στην αρχή του λόγου μας, ότι αυτή η «τυπολογική πολυμορφία» του εκφράζει αποκαλυπτικά τη σύγχυση περί την «καταγωγική ιστορία» του: *Θρυλλόρειον, Θρυλλώρειον, Θρυλλόριον, Θριλόριον, Θρυλόριον*. Στα στοιχεία της πρώτης του εγγραφής, στην πρώτη του δηλαδή ιστορική παρουσία ως ονόματος, το 1924, θα το συναντήσουμε με τη γραφή *Θρυλλόρειον*. Συγκεκριμένα, σε έγγραφο του Υπ. Εσωτερικών (Φ.Ε.Κ. 177/31.7.1924), τότε που διαμορφωνόταν ο πολιτικός χάρτης της ελεύθερης, πλέον, Δ. Θράκης, διαβάζουμε: «*Εις την κοινότητα Αμαράντων ενούνται οι συνοικισμοί Βάκος, Ίσαλον, Φύλακας, Πάμφορον και Θρυλλόρειον*»<sup>1</sup>. Θα την συναντήσουμε ξανά, σε επίσημο έγγραφο, δύο έτη μετά, στην αναγνώριση του χωριού ως αυτόνομης κοινότητας, στο Φ.Ε.Κ. Α' 215/1926. Συγκεκριμένα: «*Κοινότης Θρυλλορείου, Δ. 16.6.1926. Προήλθεν εκ της κοινότητος Αμαράντων...*»<sup>2</sup>. Με την ίδια γραφή το βλέπουμε και σε Φ.Ε.Κ. του 1928 (Α 180/1928), αλλά και σε κοινοτικά και άλλα επίσημα έγγραφα των επομένων δεκαετιών, π.χ. σε έγγραφο του Προϊσταμένου του Τμήματος Εποικισμού Δ/νσεως Γεωργίας της 22ας Μαρτίου 1956 προς το Υπουργείο Γεωργίας<sup>3</sup> ή στο εξώφυλλο του *Βιβλίου Αποφάσεων Κοινότητος Θρυλλορείου 1951-1954*. Συν τω χρόνω όμως, στα ίδια βιβλία βλέπουμε σε πολλές κοινοτικές αποφάσεις τη γραφή *Θριλλόρειον* και *Θριλόριον*, χωρίς να έχουμε εντοπίσει επίσημο κρατικό έγγραφο που να επιβάλει «άνωθεν» τη μια ή την άλλη του γραφή<sup>4</sup>. Φαίνεται όμως πως άρχισε να κατισχύει η γραφή *Θριλόριον*, άγνωστο πώς, διότι με απόφαση του Υπουργείου Εσωτερικών (υπ' αριθμ. 702 του 1957) επιβάλλεται η γραφή *Θρυλόριον* αντί του προαναφερθέντος, γραφή που διατηρήθηκε σταθερά μέχρι σήμερα<sup>5</sup>.

<sup>1</sup> Μ. Χουλιάρκης, *Γεωγραφική, διοικητική, πληθυσμιακή εξέλιξις της Ελλάδος, 1821-1971*, τ. Β', Αθήναι 1975, 201. Στο Φ.Ε.Κ. 177/31.7.1924. Περισσότερα στοιχεία για την ιστορία του χωριού βλ. στην υπ' αριθμ. 14 παραπομπή της παρούσας εργασίας.

<sup>2</sup> Κεντρική Ένωσις Δήμων και Κοινοτήτων της Ελλάδος (εκδ.), *Στοιχεία συστάσεως και εξελίξεως των δήμων και κοινοτήτων*, Αθήναι 1962, 26.

<sup>3</sup> Αριθμ. Πρωτ. 11307. Την υπογράφει ο Κ. Τσακμακίδης.

<sup>4</sup> Βλ. π.χ. *Βιβλίου Αποφάσεων και Πρακτικών* της κοινότητας του έτους 1951 και 1952.

<sup>5</sup> Κεντρική Ένωσις Δήμων και Κοινοτήτων της Ελλάδος (εκδ.), ό.π., 27.

### Η τοπική «μυθολογία» της καταγωγής του τοπωνυμίου

Ο τελευταίος γραμματέας του χωριού, ο Κώστας Σαλπυγίδης, φορέας και συνεχιστής της ισχύουσας μέχρι σήμερα λαϊκής ερμηνείας του τοπωνυμίου, όπως την άκουσε από τον «παλιό» (επί δεκαετίες) γραμματέα του χωριού Γεώργιο Πρίσκο και πολλοί άλλοι κάτοικοι ερμηνεύουν το τοπωνύμιο από το όνομα κάποιου Τρέιλορ, ενός Άγγλου, όπως λένε, μηχανικού ή τοπογράφου που ανέλαβε να συντάξει το ρυμοτομικό σχέδιο του χωριού στο τέλος της δεκαετίας του 1920. Η περίπτωση Κ. Σαλπυγίδη μάς δίνει την ευκαιρία να διερευνήσουμε και πάλι τον ρόλο της *λογιοσύνης*<sup>6</sup> (της εγγράμματης εξουσίας δηλαδή) στον σχηματισμό, στην οριοθέτηση ή πιθανόν στην ανασηματοδότηση της *συλλογικής μνήμης* και της *τοπικής ταυτότητας* του συγκεκριμένου χωριού<sup>7</sup>. Η μεγάλη πλειοψηφία των ερωτηθέντων πληροφορητών μας παρέπεμπε προς επικύρωση αυτής της άποψης (που ήταν ή έγινε και δική τους) στον κ. Κώστα, το γραμματέα, αυτός, έλεγαν, τα ξέρει καλά, γιατί έχει θαυμάσιο μνημονικό και είναι και «παλιός». Είναι –με άλλα λόγια– η τοπική αυθεντία, ο φύλακας-άγγελος της παράδοσης, των επιτευγμάτων τους κατά τις πρώτες δεκαετίες του βίου του χωριού τους, ένα «ζωντανό ληξιαρχείο» επιπλέον. Με την αιτιολογική εκδοχή της «άποψης Σαλπυγίδη» συμφωνεί ένας από τους πρεσβύτερους του χωριού, ο Γιάννης Λαζαρίδης, που διασώζει κι αυτός τη μνήμη των παλαιότερων ομοχωρίων του: «*Το χωρίον ονομάστηκε Θρυλόριον γιατί – έκ'σα εγώ α' 'ς σους προγόνους μου – ότι ελέγανε ο Εγγλέζος που έτονε τοπογράφος εδώ κι έκανε το πρώτον σχέδιον λεγόταν Θρύλιος...*». Έχουμε δηλαδή μια δεύτερη εκδοχή του ονόματος τού (κατά την ισχύουσα τοπική μνήμη) «αναδόχου» του ονόματος.

Άλλοι πληροφορητές αποδίδουν ρωσική υπηκοότητα στον «ρυμοτόμο», μετατρέποντάς τον σε *Θρυλόρωφ*. Δεν γνωρίζουμε (ούτε και οι πληροφορητές μας φυσικά) *πώς* και *γιατί* συνεδέθη το όνομα του χωριού με τη συγκεκριμένη εθνικότητα. Να σχετίζεται άραγε με την «αριστερή» –μέχρι το 1948– πολιτική ιδεολογία του χωριού; Η προφορική (πολιτισμική) ιστορία, η μνήμη<sup>8</sup> γενικά, αναφέρονται

<sup>6</sup> Το θέμα θέτουν οι E. Hobsbawm και T. Ranger, στο βιβλίο τους *The invention of tradition*, Cambridge 1983. Βλ. τώρα και την ελληνική του μετάφραση: E. Hobsbawm και T. Ranger, *Η επινόηση της παράδοσης*, μετάφρ. Θ. Αθανασίου, Θεμέλιο 2004.

<sup>7</sup> Για το θέμα βλ. ενδεικτικά D. M. Schneider, «Community and locality in american culture», στο A. J. Lichtmann - J. R. Challinor (επιμ.), *Kin and communities: families in America*. Washington: Smithsonian Institution Press, 1979, 155-174. – T. Brandley - Ph. Lowe, «Introduction: Locality, rurality and social theory», στον τόμο T. T. Brandley - Ph. Lowe (επιμ.), *Locality and rurality: economy and society in rural regions*. Norwich 1984, 1-23. – H. Newby, «Locality and rurality: the reconstructing of rural social relations», *Regional Studies* 20:3 (1986), 209-216. – B. Νιτσιάκος, *Λαογραφικά ετερόκλητα*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997, 66-67. – Ο ίδιος, *Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο*, Οδυσσέας, Αθήνα 2003, 102 κ.ε. – M. Βαρβούνης, *Εξελίξεις και μετασχηματισμοί στον ελληνικό παραδοσιακό πολιτισμό*, Fragmenta, Θεσσαλονίκη 1995, 91 κ.ε. – M. Κομνηνού - E. Παπαταξιάρχης (επιμ. - εισαγ.), *Κοινότητα, κοινωνία και ιδεολογία. Ο Κωνσταντίνος Καραβίδας και η προβληματική των Κοινωνικών Επιστημών*, Παπαζήσης, Αθήνα 1990, 332 κ.ε. – Ευ. Αυδίκος, *Η ταυτότητα της περιφέρειας στο Μεσοπόλεμο. Το παράδειγμα της Ηπείρου*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1993, 42. – Ο ίδιος, *Χάλασε το χωριό μας, χάλασε. Ιστορίες περί ακμής και πτώσης στη Λευκίμη Έβρου*, Πολύκεντρο δήμου Τυχερού, Αλεξανδρούπολη 2002, *passim*. – M. Γ. Σέργης, *Ακληρήματα. Οι αλληλοσατιρισμοί ως όψεις της ετερότητας στην αρχαία και τη νεότερη Ελλάδα*, Αντώνης Αναγνώστου 2005, 42 κ.ε. – Ο ίδιος, «Τοπική ταυτότητα και λογιοσύνη. Το παράδειγμα της Κορώνης (αρχές 20ού αιώνα - 1944) και του Ιωάννη Χουζούρη», *Πρακτικά Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Νάξος δια μέσου των αιώνων»*, Αθήνα 2007, 715-742. – κ.ά.

<sup>8</sup> Για το θέμα, εντελώς ενδεικτικά βλ. Ελεωνόρα Σκουτέρη-Διδασκάλου, «Όρια και αντιστάσεις της λαϊκής μνήμης: από τις πολιτισμικές αναβιώσεις στην πολιτισμική επιβίωση», στον τόμο *Λαϊκά δρώμενα. Παλιές μορφές και σύγχρονες εκφάνσεις*. Πρακτικά Α' Συνεδρίου, Κομοτηνή 25-27 Νοεμβρίου 1994, Αθήνα 1996, 133 κ.ε., υποσημ. 4. – P. Μπενβενίστε - Θ. Παραδέλλης (επιμ.), *Διαδρομές και τόποι της μνήμης. Ιστορικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, Αλεξάνδρεια – Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Αθήνα 1999. – Ζακ Λε Γκοφ, *Ιστορία και μνήμη*, Νεφέλη, Αθήνα 1998, 87 κ.ε. – Ευ. Αυδίκος, «“Το κατσίκι αν πιδήσει το μαντρί, θα βρει να φάει πολύ”». Ζώντας στην οδό Άβαντος, στο χώρο εκάθεν της γραμμής», στον τόμο *Οι Ρομά στην Ελλάδα*, Ελληνική Εταιρεία Εθνολογίας, Αθήνα 2002, 185-229 (=Ευ. Αυδίκος, *Η Θράκη και οι Άλλοι. Ιχνηλατώντας τα πολιτισμικά όρια και την ιστορική μνήμη*, Οδυσσέας, Αθήνα 2007, 15-66). – Βασιλική Παπαγιάννη, *Κρανγές της μνήμης. Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος*, προλεγόμενα Σπ. Ασδραχάς, Σοκόλης, Αθήνα 2005.

όχι τόσο σε γεγονότα, αλλά σε σημασίες<sup>9</sup>, αυτές έχουν –τελικά– ενδιαφέρον.

Προς ενίσχυση της κοινής θέσης τους, ότι πρόκειται δηλαδή περί ενός ανθρωπωνυμικού τοπωνυμίου, αναφέρουν ότι και το γειτονικό Πρόκτειο (*Ροδίτης* από το 1954<sup>10</sup>) οφείλει –αναλογικά– την ονομασία του σε κάποιον –λένε– αντίστοιχο άγγλο ρυμοτόμο, ονόματι Πρόκτον. Πράγματι, η λαϊκή αναλογική σκέψη επί του προκειμένου είναι σωστή, απλώς τα ιστορικά πρόσωπα έχουν άλλη ιδιότητα και άλλο όνομα. Πρόκειται κι εδώ για τον άγγλο συνταγματάρχη Πρόκτερ (colonel Procter), στενό συνεργάτη του Treloar, αντιπρόσωπο του Υπάτου Αρμοστού της Κοινωνίας των Εθνών (Κ.τ.Ε.) στην Ελλάδα για το προσφυγικό ζήτημα. Στο αρχείο μας έχουμε δεκάδες έγγραφα, επιστολές που ανταλλάσσουν μεταξύ τους, με σκέψεις και αποφάσεις επί των προβλημάτων που τους απασχολούν.

Ο Φώτης Ιωαννίδης, καφεπώλης του χωριού, ενίσχυσε την από τον Άγγλο Τρέλορ καταγωγή του ονόματος του χωριού με τον ισχυρισμό ότι οι δρόμοι του σχηματίζουν με την κεντρική πλατεία την αγγλική σημαία. Μας τη ζωγράφισε κιόλας προς επίρρωση της σκέψης του. Ο Γιάννης Σαββίδης, γεννημένος το 1918 στην Ανατ. Θράκη, έναν από τους σταθμούς της οδύσσειας των Θρυλοριωτών πριν την εγκατάστασή τους στο χωριό, σήμερα 90 ετών, θυμάται, όπως μας διηγείται, έναν αξιωματικό, με στρατιωτική στολή, ψηλό άνδρα, με γυαλιά και ψηλά υποδήματα, να εργάζεται στο χωριό, να συνεννοείται στα ελληνικά με τους κατοίκους του και άλλους άνδρες επιφορτισμένους την προσφυγική αποκατάσταση, και τα μικρά παιδιά να τρέχουν γύρω του. Δεν είμαστε βέβαιοι πως πρόκειται για τον πραγματικό «ανάδοχο» του χωριού. Η ελαττωματική του όραση, αληθές στοιχείο της ταυτότητάς του, ίσως αποδεικνύει κάτι, αλλά δεν αποκλείουμε την περίπτωση της συμπτώσεως.

Ένα άλλο τμήμα των κατοίκων επιθυμεί να συνδέσει το όνομα του χωριού με τους ποντιακούς θρύλους (θρύλος - Θρυλόριο), βοηθά προς τούτο ίσως η εσφαλμένη (όπως θα αποδείξουμε) καθιερωμένη γραφή του. Η λαϊκή αυτή άποψη, η τοπική δηλαδή «μυθολογία» που παρακάμπτει τη λόγια ονοματολογική εκδοχή, ασχέτως αν δεν είναι σωστή, μας ενδιαφέρει περισσότερο, γιατί είναι ένας ωραίος «καταγωγικός μύθος» της προέλευσης του ονόματος. Εξ άλλου, αυτό είναι ένα από τα θαυμαστά ενδιαφέροντα της Λαογραφίας, η μελέτη των *λαϊκών ερμηνειών στα λαογραφικά πράγματα*<sup>11</sup>. Είναι γνωστό στη Λαογραφία ότι τα τοπωνύμια είναι –συν τοις άλλοις– φορείς ιδεολογίας και ιδεολογημάτων, εθνικών και τοπικών μυθολογιών, συμμετέχουν, δηλαδή, στο σχηματισμό του πολιτισμικού περιγράμματος μιας κοινότητας<sup>12</sup>. Η παγίωση μιας παρετυμολογίας σε ιδεολόγημα σημαίνει σχεδόν πάντοτε σταθερή αναπαγωγή της, και δύσκολα μπορεί κάποιος να απαλλαγεί απ' αυτήν. Όταν μάλιστα αυτή σχετίζεται με την πολιτισμική ταυτότητα.

«Το χωριό μας είναι θρύλος» μας είπε ένας αφηγητής, συλλογικός εκφραστής αυτής της άποψης για την ονοματοθεσία του Θρυλόριου. Το όνομα συχνά ενισχύει ή αποσιωπά κάποιες διαστάσεις της ταυτότητας<sup>13</sup>. Ο κόσμος του χωριού έχει προσθέσει στα γεγονότα του απώτερου ιστορικού παρελθόντος του (αντάρτικο του Πόντου, ανεκπλήρωτο όραμα της δημιουργίας του ανεξάρτητου ποντιακού κράτους, ξεριζωμό, κ.ά.) τις δικές του τραυματικές εμπειρίες, τις κακουχίες, τα *περισαλούνχα* (βάσανα) που περιγράψαμε αλλού<sup>14</sup>, τέτοιας εντάσεως και εκτάσεως που απόκτησαν θρυλική διάσταση, και ενσωματώθη-

<sup>9</sup> Πρβλ. W. Ong, *Προφορικότητα και εγγραμματοσύνη*, μετάφρ. Κ. Χατζηκυριάκου, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2001, 16.

<sup>10</sup> Μ. Χουλιαράκης, *Γεωγραφική, διοικητική, πληθυσμιακή εξέλιξη της Ελλάδος, 1821-1971*, τ. Γ', Αθήνα 1976, 125: «Ο συνοικισμός Μπρόκτειον της κοινότητος Θρυλορίου μετονομάζεται Ροδίτης».

<sup>11</sup> Κ. Μηνάς, «Λαογραφικές παρετυμολογίες», *Λαογραφία* 30 (1975-76), 17-30.

<sup>12</sup> Αλέκος Φλωράκης, «Ιστέρνια - "Υστέρνια" Τήνου. Τοπωνυμία, παρετυμολογία και ιδεολόγημα», *Εθνομολογία* 2/1993, 107.

<sup>13</sup> S. B. Ortner, «On key symbols», στο W. A. Lessa - E. Z. Vogt (επιμ.), *Reader in comparative religion*, New York 1979, 94.

<sup>14</sup> Βλ. Μ. Σέργης, «Η αποκατάσταση των προσφύγων στη Δυτική Θράκη (1923-1930): "Σκηνές" από την εγκατάσταση των Ποντίων στο Θρυλόριο Κομοτηνής», στον τόμο Μ. Βαρθούλης (επιμ.), *Θράκη. Ιστορική και λαογραφική προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού της*, Αθήνα 2006, 331 κ.ε.

καν φυσικά στο συλλογικό φαντασιακό. Οι ταλαιπωρίες της εξορίας, η άφιξη στην Ελλάδα, οι παλινδρομήσεις της εγκατάστασης, οι δυσκολίες της δημιουργίας του πρώτου οικισμού, όλα αυτά είναι τόσο ισχυρά που αδυνατούν να χωρέσουν στην ανθρώπινη σκέψη: μάλλον πρέπει να είναι επικά, θρυλικά, άρα το Θρυλόριο είναι χωριό των θρύλων. Συνηγορεί προς τούτο και η γραφή της πρώτης του συλλαβής (Θρυ-), έχουμε δηλαδή επιπλέον και «ορθογραφική παρετυμολογία».

Κανένα όνομα δεν είναι «ουδέτερο», αλλά κρύβει μέσα του ιδεολογία και σκοπιμότητες. Η ονοματοθεσία συνιστά περισσότερο στρατηγική όπως αναφέρει ο Bourdieu<sup>15</sup>, ως ιδεολογία της ανάστασης του προγόνου σ' ένα πρόσωπο του παρόντος, το οποίο θα τον διαδεχθεί και στα καθήκοντα και στον υλικό πλούτο. Πίσω από τη μεταβίβαση ονομάτων κρύβεται μια ευρεία κυκλοφορία συμβολικού και υλικού κεφαλαίου<sup>16</sup>. Όλα αυτά μπορούν –εν τινι μέτρω– να μεταφερθούν και στη στρατηγική ονοματοθεσίας του χωριού: ο χώρος πριν την εγκατάσταση των νυν Θρυλοριωτών, ήταν άξενος, ήταν χώρος *μιαρός*, *Έξω χώρος, χώρος των Άλλων*<sup>17</sup>, των Τούρκων εν προκειμένω, το δήλωνε εξ άλλου το όνομά του: *Κιρίλκ* ή *Κιρλίκ* για τους κατοίκους, *Κιρλίκ Κιρί 2* σε πλείστα έγγραφα της Κ.τ.Ε. Ήταν μια μεγάλη έκταση, λοφοειδής, ένα πρώην τουρκικό τοιφλίκι μάλλον, που δόθηκε στην Ε.Α.Π. (Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων) για τη δημιουργία προσφυγικών οικισμών. Με την ίδρυση των πρώτων του κατοικιών, του σχολείου, της εκκλησίας, το φυσικό περιβάλλον είχε αρχίσει να «ημερεύει», είχε πολιτισμικοποιηθεί, είχε αρχίσει να *κοινωνικοποιείται*, ο χώρος άρχισε να γίνεται *τόπος*. Η κοινωνικοποίηση όμως έγινε και μέσω του νέου ονόματος, της πανίσχυρης δύναμης του ονόματος, όπως διδάσκει η Λαογραφία<sup>18</sup>. *Το όνομα είναι μια κοινωνική ταξινόμηση για πρόσωπα, ομάδες, χωριά, κ.λπ.* Δίνοντας ένα όνομα σ' ένα χωριό του δίνεις μια συγκεκριμένη *ταυτότητα*, μια μοναδικότητα, ή, αλλάζοντας το ήδη δοσμένο<sup>19</sup>, του αναγνωρίζεις μια *νέα μορφή κοινωνικής ύπαρξης*, το ξαναγεννάς, αφού το όνομα είναι το σύμβολό του, ο φορέας της νέας του *ταυτότητας*. Η μετάβαση, λοιπόν, από την παλιά τουρκική ονομασία στην ελληνική λειτουργεί ως *διαβατήρια τελετουργία*<sup>20</sup>, η οποία θα αποκαθάρει τον τόπο από το «μιαρό» παρελθόν του, θα τον οδηγήσει από μια κατάσταση σε μια άλλη<sup>21</sup>. Γνωρίζουμε τις συνυποδηλώσεις της έννοιας

<sup>15</sup> Πιερ Μπουρντιέ, *Η αίσθηση της πρακτικής*, μετάφρ. Θ. Παραδέλλης, Αλεξάνδρεια 2006.

<sup>16</sup> B. Vernier, *Η κοινωνική γέννηση των αισθημάτων. Πρωτότοκοι και υστερότοκοι στην Κάρπαθο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2001.

<sup>17</sup> Βλ. ενδεικτικά Έντ. Λιτς, *Πολιτισμός και επικοινωνία. Η λογική της διαπλοκής των συμβόλων*, Καστανιώτης 1993, 57 κ.ε. – Β. Νιτσιάκος, *Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο*, ό.π., 27 κ.ε. – Ευ. Αυδίκος, *Χάλασε το χωριό μας, χάλασε...*, ό.π., 41, 47, 49, 50, 61-62, 65, 68.

<sup>18</sup> Δ. Β. Οικονομίδης, «Όνομα και ονοματοθεσία εις τας δοξασίας και συνηθείας του ελληνικού λαού», *Λαογραφία* 20 (1962), 446-542. – Jossiane Boutet, *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*. Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1984. – Αλ. Φλωράκης, «Ιστορία - «Υστερία» Τήνου...», ό.π. – Μ. Γ. Μερκελής, «Σύγχρονες τάσεις της Λαογραφίας: Ένα παράδειγμα από την Κάρπαθο», στο βιβλίο του *Θέματα Λαογραφίας*, Καστανιώτη, Αθήνα 1999, 37 κ.ε. – B. Vernier, *Η κοινωνική γέννηση των αισθημάτων...*, ό.π. – Χρ. Βέικου, «Το όνομα ως όριο ανάμεσα στη φύση και στον πολιτισμό. Ανθρωπολογικό σχόλιο στο στίχο I, 366 της Οδύσσειας», *Εθνολογία* 6-7 (2000), 467-481. – Ελ. Αλεξάκης, «Ονοματοθεσία και στρατηγικές μεταβίβασης της περιουσίας στην Κέα Κυκλάδων», στον τόμο *Η Ελλάδα των νησιών από τη Φραγκοκρατία ως σήμερα*, Πρακτικά Β' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών (Ρέθυμνο, 10-12 Μαΐου 2002), τ. Β', Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004, 365-384. – Αντ. Γεωργούλας, *Αφανείς διαδρομές. Διαφοροποίηση, ταυτότητα, ονοματοθεσία*, Gutenberg, Αθήνα 1997. – Άρης Τσαντηρόπουλος, «Σχέσεις και ομάδες συγγένειας στο σύγχρονο πλαίσιο τους. Η περίπτωση της ορεινής Κρήτης», *Εθνολογία* 12/2006, 28 κ.ε.

<sup>19</sup> Για τη σημασία της ετυμολογίας στη μελέτη ενός οικισμού βλ. Γ. Σαργηγιάννης, «Η έννοια, η γένεση και η εξέλιξη του οικισμού μέσα από την ετυμολογία των σχετικών λέξεων», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 33-34 (1978), 373-382. – Κατερίνα Μάρκου, «Χώρος, κοινωνικές σχέσεις και ταυτότητες στην πόλη της Ξάνθης», *Εθνολογία* 11/2004-2005, 21-59.

<sup>20</sup> Βλ. τώρα Μ. Σέργης, *Διαβατήριες τελετουργίες στον Μικρασιατικό Πόντο (μέσα 19ου αιώνα - 1922): γέννηση, γάμος, θάνατος*, Ηρόδοτος, Αθήνα 2007. Πρβλ. Ευ. Αυδίκος, *Από τη Μαρίτσα στον Έβρο. Πολιτισμικές συγκλίσεις και αποκλίσεις σε μια παρέβρια περιοχή*, Πολύκεντρο Δήμου Τυχερού, Αλεξανδρούπολη 1998, 25.

<sup>21</sup> Βλ. σχετικά Mary Douglas, *Καθαρότητα και κίνδυνος. Μια ανάλυση των εννοιών της μιαιρότητας και του ταμπού*, μετάφρ. Αίγλη Χατσούλη, Πολύτροπον, Αθήνα 2006.

«Τούρκος» στον έλληνα πρόσφυγα<sup>22</sup>, την έννοια του Τούρκου ως *Άλλου*, ασχέτως αν αργότερα, όπως απέδειξε η έρευνά μας στο χωριό, μειώθηκαν οι συναισθηματικές επί του θέματος αντιμετωπίσεις, όταν άρχισαν να δημιουργούνται οι διαπροσωπικές σχέσεις με το πλησιέστερο –αμιγώς τουρκικό– χωριό Φύλακα, μετά μάλιστα από την καθολική εκτίμηση ότι οι εγχώριοι Τούρκοι τους συμπεριφέρθηκαν άψογα τις δύσκολες ημέρες του 1923 και εξής.

Η έρευνά μας για την επιστημονική ερμηνεία του τοπωνυμίου άρχισε τον Μάιο του 2006 στο Ιστορικό Αρχείο του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών και συνεχίστηκε επί δύο εβδομάδες (Ιούλιος 2006 και Απρίλιος 2007) στη Γενεύη. Τα ασφαλή συμπεράσματά μας είναι ότι το χωριό οφείλει το όνομά του, ως εκδήλωση τιμής για την προσφορά του προς αυτό και τον θρακικό ελληνισμό, στον George Divine Treloar (προφέρεται *Τριλόουαρ*, 1884-1980), αυστραλό την καταγωγή, διορισμένο από την Κοινωνία των Εθνών ως αρμόδιο για την περίθαλψη των προσφύγων της Θράκης μετά τη μικρασιατική καταστροφή και την απώλεια της ανατ. Θράκης (1922). Έδρασε μέσα από τις τάξεις της Αποστολής του βρετανικού στρατού, στον οποίο υπηρετούσε ως συνταγματάρχης, γι' αυτό ίσως και η συσχέτισή του –κατά τη λαϊκή εκδοχή του ονόματος του χωριού– με την αγγλική υπηκοότητα. Ήταν –πιο συγκεκριμένα– αντιπρόεδρος της Κεντρικής Συντονιστικής Επιτροπής για την αποκατάσταση των προσφύγων και συνεργαζόταν με τη Γενική Διοίκηση Θράκης, τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό και τον Σύνδεσμο Ξένων Οργανισμών Περίθαλψης (Association of Foreign Relief Organizations) για τον παραπάνω ιερό σκοπό. Πρόεδρος της προαναφερθείσης Συντονιστικής Επιτροπής ήταν ο Έλληνας Ζαχαριάδης και αναπληρωτής αντιπρόεδρος ο Baron J. De Kahma Kaufman.

Τον βίο, την προσωπικότητα και την προσφορά στον ελληνισμό του George Devine Treloar (για την οποία τιμήθηκε από την επίσημη ελληνική πολιτεία με τον *Χρυσό Σταυρό του Σωτήρος* και με το να δώσει το όνομά του στο Θρυλόριο), θέματα άγνωστα στην ελληνική ιστορική βιβλιογραφία, τα παρουσιάσαμε εκτενώς στο 28ο Συνέδριο της *Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας* (Θεσσαλονίκη, 27.5.2007), ως αποτελέσματα της προαναφερθείσης έρευνάς μας<sup>23</sup>. Από το πλήθος των στοιχείων που παρατίθενται εκεί αρκούμαστε να επαναλάβουμε εδώ τρεις μόνον χαρακτηριστικές πηγές, για να μεταφέρουμε το κλίμα των ημερών, το σχέδιο δράσης του, την αποτίμηση της προσφοράς του από τις ελληνικές αρχές.

Πηγή πρώτη, μια επιστολή του προς τον Γενικό Δ/τή Θράκης Σπ. Δάσιο, τον Νοέμβριο του 1922:

*Εξοχότατε,*

*Συνεχίζων συνομιλίαν μας της χθες 17 τρέχ. ευχαρίστως παραθέτω δια της παρούσης μου περίληψιν του γενικού σχεδίου μας και συνοπτικώς τα διάφορα σημεία τα οποία έσχον την τιμήν να φέρω εις γνώσιν υμών.*

*α. Κύριος σκοπός των προσπαθειών μας είναι να υποβοηθήσωμεν ή δημιουργήσωμεν εργασίαν δια τους πρόσφυγας, οτινες ούτω να καταστούν ανεξάρτητοι εξωτερικής βοήθειας και, όσον το δυνατόν ταχύτερον, παραγωγοί ευημερίας.*

*β. Είμεθα διατεθειμένοι να συντηρήσωμεν 10000 πρόσφυγας (ήτοι περίπου 2500 οικογενείας).*

*γ. Το σχέδιόν μου προβλέπει εγκατάστασιν νέων χωριών υπό σκηνάς, της Ελληνικής Κυβερνήσεως βοηθούσης τους εγκατασταθησομένους να εγείρωσι κατοικίας δι' εαυτούς όσον το δυνατόν τάχιστα, ούτως ώστε αι σκηναί να εκκενώνται δια να χρησιμοποιώνται εις την εγκατάστασιν περαιτέρω προσφύγων εις άλλα χωρία.*

*δ. Θα τροφοδοτήσωμεν, οργανώσωμεν και δια διαφόρων τρόπων υποστηρίξωμεν τους εν λόγω πρό-*

<sup>22</sup> Ενδεικτικά βλ. Ηρ. Μήλλα, *Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων. Σχολικά βιβλία, ιστοριογραφία, λογοτεχνία και εθνικά στερεότυπα*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2001<sup>2</sup>, όπου η προηγούμενη εκτενής βιβλιογραφία. – Ν. Κοντοσόπουλος, «Το εθνικό όνομα Τούρκος και τα παράγωγά του», *Λεξικογραφικόν Δελτίον*, τ. 20 (1996), 43-66.

<sup>23</sup> Υπό έκδοση στα *Πρακτικά* της Εταιρείας, τον Μάιο του 2008.

σφυγας μέχρι της εσοδείας (περί τα τέλη Ιουνίου τρέχοντος έτους) ή μέχρι τοιαύτης προγενεστέρας προθεσμίας ήτις θα ήρκει δια να τους καταστήση ανεξαρτήτους.

ε. Όσον αφορά τους γενικούς εργάτας και ειδικούς τεχνίτας, να οργανώσωμεν και εγκαταστήσωμεν τούτους εις τοιαύτας εργασίας, οίαι θα τους ήσαν προσοδοφόροι, και κατόπιν μεταβιβάσωμεν τας εργασίας ταύτας εις τους εν λόγω εργάτας.

Η πρότασις αυτή υπονοεί τοιαύτας εργασίας ως π.χ. πλινθοποιίαν, κατασκευήν ξυλανθράκων, κατασκευήν ταπήτων και κουβερτών, αλιείαν, και βιομηχανίαν ιχθύων, πλυντηρίων, κλπ. Δια την εξυπηρέτησιν των ανωτέρω καταρτίζομεν γραφείον παροχής εργασίας.

στ. Διατηρούμεν Νοσοκομείον 100 κλινών πλησίον του χωρίου Φαραζλή, προς όφελος των προσφύγων. Αργότερον έχομεν υπ' όψιν μας την εγκατάστασιν παραρτήματος τού ως άνω νοσοκομείου εις θέσιν Φανάρι, ως αναρρωτήριον. Επί πλέον οι ιατροί μας θα επισκέπτονται όλα τα υπό την δικαιοδοσίαν μας χωρία και θα συμβουλεύουν ή διατάσσουν, αναλόγως των αναγκών της υγιεινής των κατοίκων.

Γενικώς θα προσπαθήσωμεν να διατηρήσωμεν εις υψηλήν περιωπήν την υγιεινήν κατάστασιν της περιφερείας μας.

ζ. Θα κανονίσωμεν στενήν συνεργασίαν και επαφήν μεταξύ της αποστολής και απασών των Ελληνικών Αρχών, άνεν των οποίων η εργασία θα είναι αδύνατος.

Σχετικώς με τα ανωτέρω, είμαι εντυχής βεβαιών υμάς ότι από της αφίξεώς μας δεν συνηγήσαμεν ειμή προθυμίαν και άκρατον επιθυμίαν να βοηθήσωμεν εις την εκτέλεσιν του σχεδίου μας.

## 2. Ζωοτροφή.

α. Κατά την γνώμην μου το ζήτημα της προμηθείας τροφής δια τα κτήνη είναι ίσης σπουδαιότητος μ' αυτό της διατροφής των άπόρων προσφύγων.

β. Μέγας αριθμός κτηνών απέθανε και αποθνήσκει εκ πείνης. Εκ των επιόντων μόνον ολίγα είναι εις θέσιν να εργασθούν λόγω σοβαρής υποτροπίας.

γ. Αι επιτόπια προμήθειας ζωοτροφής είναι απολύτως ανεπαρκείς και εξηντλήθησαν τόσον ώστε είναι αμφίβολον εάν και οι εντόπιοι γεωργοί, κατόπιν της δι' επιτάξεων στερήσεως του τόπου θα δυνηθούν να εξακολουθήσουν συντηρούντες τα ζώα των μέχρις ότου ταύτα δυνηθώσι να βοσκήσωσι (εντός 2½ περίπου μηνών), το αναπόφευκτον αποτέλεσμα είναι καθαρώτατον. Όχι μόνον οι πρόσφυγες-γεωργοί δεν θα δυνηθούν να αροτριώσουν τας γαίας των, αλλά και οι εντόπιοι γεωργοί δεν θα δυνηθούν να καλλιεργήσουν τας γαίας των, έστω και δια την συνήθη απόδοσιν των. Τούτο θα σημαίνει

1. Σοβαροτάτην έλλειψιν σιτηρών.

2. Ουδέν ορατόν τέλος του προσφυγικού προβλήματος.

3. Ίσως λιμόν μεθ' όλων των κοινωνικών και πολιτικών συνεπειών του.

δ. Δέον να ληφθή υπ' όψιν ότι δια το μέγιστον μέρος της εργασίας εν γένει τα κτήνη είναι απολύτως ανάγκης. Είναι αληθές ότι περιορισμένος αριθμός βενζιναρότρων θα είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθή κατά την άνοιξιν, αλλά και πάλιν τα τοιαύτα μηχανήματα είναι ανωφελή εκτός μόνον δι' αροτριώσιν. Δια πάσαν άλλην εργασίαν τα κτήνη είναι απαραίτητα και εν πάσει περιπτώσει το μεγαλείτερον μέρος της αροτριώσεως δέον να γίνη δια των κτηνών.

ε. Εξ όλων των πληροφοριών τας οποίας έχω αι επιτάξεις αι ενεργηθείσαι υπό των Πολιτικών Αρχών εβασίσθησαν επί μελετημένου και οργανωμένου σχεδίου. Επιπροσθέτως όμως ήλθον αι στρατιωτικάί επιτάξεις βασιζόμεναι επί των αναγκών του στρατού, εν άλλοις λόγοις, αι στρατιωτικάί επιτάξεις έγειναν χωρίς να ληφθούν υπ' όψιν αι ανάγκαι του κατόχου (γεωργού) και η απορρέουσα πλήρης αδυναμία του να τροφοδοτήση τα κτήνη του και ούτω καλλιεργήση τας γαίας του. Επιθυμώ κατηγορηματικώς η δήλωσίς μου αυτή να μη εκληφθή ως κατηγορία. Απλούστατα εκθέτω πραγματικότητας.

Εφ' όσον γνωρίζω ούτε ο στρατός ούτε αι Πολιτικάί Αρχαί ηδύναντο να πράξωσιν αλλέως. Αλλ' επιθυμώ να επιστήσω την προσοχήν επί των αναποφεύκτων αποτελεσμάτων, εκτός εάν το Κράτος έλθη εις βοήθειαν των κατόχων κτηνών μέχρις ότου ταύτα δυνηθώσι να βοσκήσωσι. Προς τον σκοπόν τούτον είναι απολύτως ανάγκη όπως σνδεμία επίταξις λάβη χώραν εις τα νέα χωρία, διότι θα ήτο δύσκολον να

εγκατασταθούν οι νέοι κάτοικοι και αρχίσουν καλλιεργούντες και κτίζοντες, έστω και υπό ευμενείς συνθήκας, να διατελούν υπό τον φόβον της επιτάξεως.

3. Μέσα μεταφοράς.

α. Επιθυμούμεν όπως εφοδιασθώμεν με κατάλληλα μέσα μεταφοράς των χωρικών και υπαρχόντων των εις τα νέα χωρία.

β. Επίσης δια την μεταφοράν των τροφίμων των από καιρού εις καιρόν.

γ. Παραχωρηθούν επί πληρωμή κτήνη και κάρρα εις εκείνους εκ των γεωργικών προσφύγων, οίτινες έχουν ανάγκην αυτών.

Σημειώσις. Όπως έχουν τα πράγματα σήμερα θεωρούμεθα ευτυχείς εάν δυνάμεθα να μεταφέρωμεν εις τα νέα χωρία περισσότερας των 30 οικογενειών καθ' εβδομάδα. Ο αριθμός ούτος είναι κωμικός.

δ. Περαιτέρω παρακαλούμεν όπως χορηγηθή εις την αποστολήν μου το δικαίωμα να επιτάσῃ μέσα μεταφοράς και εργατικές χείρας, από τα χωρία τα παρακείμενα προς τας νέας εγκαταστάσεις μας.

Ως έχουν σήμερα τα πράγματα είναι αδύνατον να γνωρίζομεν ποία είναι η κίνησις από της μιας ημέρας εις την άλλην. Εις ενδεχόμενην έκτακτον ανάγκην ευρισκόμεθα εν τελεία αδυναμία. Όσως η καλλιτέρα λύσις θα ήτο να μας χορηγηθή ωρισμένος τις αριθμός μεταφορικών μέσων και εργατικών χειρών απηλλαγμένων πάσης επιτάξεως και τοιουτοτρόπως εις την διάθεσίν μας δι' εργασίαν της οργάνωσώς μας.

Εν περιπτώσει μεγαλειτέρων αναγκών μέσων μεταφοράς και εργατικών χειρών ταύτα θα ζητηθώσιν ως συνήθως.

4. Γεωργικά εργαλεία και σπορά

Πλείστοι γεωργικοί πρόσφυγες στερούνται ή έχουνσιν ανεπαρκείς ποσότητας σποράς, αλλά στερούνται απολύτως γεωργικών εργαλείων. Μανθάνω ότι η Ελληνική Κυβέρνησις θα καλύψῃ τας ανάγκας των.

5. Προμήθεια ύδατος εις τα νέα χωρία

Το ζήτημα τούτο ευρίσκεται ήδη εις τας χείρας του κ. Καπάτου.

6. Υγεία και υγιεινή

Με τα δύο ζητήματα ταύτα ησχολήθημεν μερικώς (εν παραγο. στ').

Ως προς τας λεπτομερείας αὐται δύνανται να κανονισθώσι μεταξύ των εγχωρίων υγειονομικών αρχών και του αρχηγού ιατρού της αποστολής.

Το ζήτημα τούτο περιλαμβάνει την τοποθεσίαν των νέων χωρίων. Υπάρχει τάσις να τοποθετηθώσιν τα χωρία ταύτα εις τας κοιλάδας, επί τω λόγω ότι εκεί θα είναι απηλλαγμένα από τους ανέμους και τους δι' αυτών μεταδιδόμενους κώνωπας.

Επιμένω ότι η αρχή αὕτη είναι εσφαλμένη. Αι τοποθεσίαι των χωρίων δέον να είναι τουλάχιστον επί των κλιτύων των υψωμάτων, ή, έτι καλλίτερον, επί των κορυφών των υψωμάτων. Δια του τρόπου τούτου,

α. Επιτυγχάνομεν καλήν διοχέτευσιν των υδάτων

β. Η προμήθεια του ποσίμου ύδατος διατηρείται ελευθέρα μολύσματος

γ. Τα περίχωρα του χωρίου θα διατηρώνται λογικώς ξηρά και η γη ελαφρά

δ. Επίσης τα περίχωρα των χωρίων θα απαλλαγούν από τα επικίνδυνα [μία δυσανάγνωστη λέξη], τα οποία ευρίσκονται εις όλας αυτάς τας κοιλάδας.

ε. Τα χωρία θα απολαμβάνουν όλων των ζωογόνων ανέμων οι οποίοι βοηθούν πληρέστατα εις την ξήρανσιν διαφόρων μικρολιμναζόντων υδάτων και αποδιώκουν τα επικίνδυνα έντομα, ως π.χ. μυίας, κώνωπας, τα οποία συντελούν περισσότερον παντός άλλου εις την εξάπλωσιν των ελωδών πυρετών, χολέρων και διαφόρων τύφων.

7. Διανομή γαιών εις τα νέα χωρία.

Το έργον τούτο κατά το μάλλον ή ήττον προχωρεί. Εν τούτοις δια να τονώσωμεν το θάρρος των νέων χωρικών και καλλιεργήσουν τας γαίας, οίτινες τοις αναλογούν, είναι ανάγκη όπως καθορισθώσιν τα σύνορά τους, άνευ αργοπορίας. Η συνήθεια του να καθορίζωνται τα σύνορα δι' αναφοράς προς φυσικά

αντικείμενα ή θεωρητικά γραμμάς μεταξύ απομακρυσμένων σημείων απεδείχθη κατόπιν εγγυτέρας εξετάσεως των πραγμάτων ανεπαρκής. Τα σύνορα εκάστης εκτάσεως πρέπει επίσης να καθοριστούν. Τούτο δύναται να γίνει υπό Επιτροπής εκλαβομένης υπ' αυτών των χωρικών. Αλλά προτείνω όπως Κυβερνητικός υπάλληλος, προτιμητέον γεωπόνος, προεδρεύει αυτών δια γνωμοδότησιν.

8. Καύσιμος ύλη.

Μη υπαρχούσης ξυλείας εντός των εκτάσεων των προορισμένων δι' εγκαταστάσεις, παρακαλώ όπως δοθή άδεια ξυλεύσεως δια καύσιμον ύλην από τας δασώσεις εκτάσεις.

9. Βενζίνη και μηχανέλαια.

Δεδομένον ότι είναι αδύνατον να αγοράσουμε τοιούτα ενταύθα, αδυνατώ να χρησιμοποιήσω τα νοσοκομειακά αυτοκίνητά μου. Θα σας ήμην ευγνώμων εάν θα ήτο δυνατόν να κανονισθή όπως προμηθευθώμεν τοιούτα έναντι πληρωμής.

10. Τηρητέας στάσεις έναντι των προσφύγων.

Αι επόμεναι σημειώσεις δεν εφαρμόζονται μόνον έναντι των προσφύγων της περιφερείας ταύτης ειδικώς, αλλά δι' όλους τους πρόσφυγας εν γένει και βασίζονται επί της πείρας μου, ην απέκτησα χειριζόμενος πρόσφυγας διαφόρων εθνικοτήτων επί αρκετά έτη.

α. Μεγίστη σταθερότητα οφείλει να εξασκήται επ' αυτών.

β. Η αρχή του δίδειν τι άνευ ανταλλάγματος είναι εσφαλμένη. Υπό το σύστημα τούτο οι πρόσφυγες εκφυλίζονται ταχέως και καθίστανται απλούστατα παράσιτοι, χάνοντες κάθε επιθυμίαν προς εργασία και ταχέως φθάνουν εις το συμπέρασμα να θεωρούν τη δωρεάν περίθαλψιν ως δικαίωμά των ελέω Θεού. Ανταλλάγματα υπό μορφήν εργασίας οφείλουν να ζητώνται οπόταν τούτο είναι δυνατόν.

γ. Ουδεμία περίθαλψης οιασδήποτε μορφής οφείλει να χορηγηθή εις εκείνους οίτινες αρνούνται να εργασθούν ή να μεταβούν εκεί όπου υπάρχει πιθανότης εξευρέσεως εργασίας.

δ. Οι πρόσφυγες οίτινες, χορηγουμένων γαιών ή εργασίας, αρνούνται να επωφεληθούν της ευκαιρίας, οφείλουν να τεθούν υπό αστυνομικήν επιτήρησιν αμέσως, εκδιωχθούν από όλας τας οργανώσεις περιθάλψεως μέχρις ότου αναλάβουν την προσφορομένην αυτοίς εργασία, υποχρεωθούν να εκκενώσουν τας χορηγηθείσας αυτοίς κατοικίας αμέσως, και μεταβούν εκεί όπου υπάρχει εργασία.

ε. Επισταμένη έρευνα οφείλει να γίνηται εις πάσαν ζήτησιν περιθάλψεως. Το αίσθημα ουδένα ρόλον πρέπει να παίζει. Πάσα συμπάθεια οφείλει να εκφράζεται προς εκείνους οίτινες προσπαθούν να εξοικονομηθούν και προς εκείνους οίτινες αδυνατούν να το πράξουν. Πρόσφυγες απολαμβάνοντες προστασίας δι' εσφαλμένων πληροφοριών οφείλουν να τιμωρώνται παραδειγματικώς.

ζ. Η ζωή εντός των πόλεων καταστρέφει την ηθικήν χορδήν των προσφύγων. Τοιούτοι πρόσφυγες ταχέως περιπίπτουν εις τας χείρας μερικών επιτηδεών ομιλητών μεταξύ των, οι οποίοι προσπαθούν όχι να τονώσουν το ηθικό των προς εργασία, αλλά να ζητούν εξακολουθητικώς γελοίας απαιτήσεις και να εμποδίζουν τον εξαναγκασμόν των προσφύγων εις εργασία δια να ζήσουν ή την μεταφοράν των εκεί όπου υπάρχει εργασία. Η τάσις αυτή εξεδηλώθη εντονώτερον κατά τον παρελθόντα μήνα.

Διατελώ μετά της προσηκούσης τιμής

(Υπογραφή) Γ. Α. ΤΡΗΛΟΑΡ

Αρμοστής Αποστολής προσφύγων Κοινωνίας Εθνών

Πηγή δεύτερη: μια πρώτη συνοπτική αποτίμηση του έργου του από τον Σπ. Δάσιο:

Εν Κομοτηνή, τη 10 Απριλίου 1923

Αποστολή Κοινωνίας Εθνών δια Συνταγματάρχου Τρέιλορ (sic) εν Δυτική Θράκη ενεργεί μετ' αξιοθαυμάστου ζήλου ανατεθέν έργον αποκαταστάσεως εις αγρούς απόρων προσφύγων Μικρασίας, Πόντου, Κανκάσου και Ανατ. Θράκης Στοπ. Φιλάνθρωπον πρόγραμμα αποστολής προχωρεί επιτυχώς εφαρμοζόμενον. Στοπ. Οκτώ νέα χωρία ιδρύθησαν επεκταθέντων άλλων Στοπ. Όργανοις και σπορά επίσης Στοπ. Συγχρόνως στεγάζονται μονίμως βοηθούντος ελληνικού κράτους. Στοπ. Βιοτεχνικών τμή-

μα αποστολής περιλαμβάνον ταπητουργίαν, χειροτεχνήματα, πλυντήρια, βιοτεχνίας κανυσοξύλων, ξυλανθράκων και λοιπών έργων αυξάνει ολονέν εργασίας του Στοπ. Παρακαλώ θερμώς δοθῇ εἰς Συνταγματάρχην Τρέιλορ περαιτέρω εξουσιοδοτήσεις ὅπως εκτείνῃ δράσιν αναγκαιοτάτην καθ' ὅλην την χώραν Στοπ. Μόνον ἐν περιφερείᾳ Γεν. Διοικήσεως Θράκης υπάρχον πενήκοντα περίπου χιλιάδες οικογενειῶν στερούμεναι πάντων καὶ ἔχουσαι ἀνάγκην τοιαύτης βοηθείας καὶ οργανώσεως.

Γενικός Διοικητής Θράκης  
Σπ. Δάσιος<sup>24</sup>.

Τὴν ἴδια περίοδο ὁ Treloar στέλνει 10σέλιδη ἀναφορά στὸν Ὑπατο Ἀρμοστή τῆς Κ.τ.Ε. Νάνσεν, με ημερομηνία 12 Ἀπριλίου 1923<sup>25</sup>, τὴν ὁποία παρουσιάζουμε ἐδῶ *περιληπτικά*, σὲ δική μας μετάφραση. Πρόκειται γιὰ ἓνα ντοκουμέντο τῆς εποχῆς. Ἀφοῦ ἀναφέρει στὸν πρόλογό του (1) ὅτι ἡ ἀποστολή του κατάρφερε νὰ στείλει με συνοδεία στὸ Βόλο καὶ τὴ Θεσσαλονίκη δυο τελευταῖες «καρραβιές» πρόσφυγες, περιγράφει τὴν κατάσταση ποὺ συνάντησε στὴ Θράκη, στὴν Ἀλεξανδρούπολη συγκεκριμένα, καὶ συνεχίζει:

#### 2. Κατάσταση ὅπως τὴν βρήκαμε

Τὸ κύμα τῶν προσφύγων ἦταν συνεχῶς αυξανόμενο. Ὅλες οἱ πόλεις τῆς Ἀντικῆς Θράκης ἦταν υπερπλήρεις σὲ τρομερὸ βαθμὸ. Ὁ δρόμος γιὰ τὴν Ἀλεξανδρούπολη ἦταν μιὰ συνεχόμενη γραμμὴ ἀπὸ κινούμενα κάρα. Λιμάνια καὶ τρένα γεμάτα ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ περιμέναν νὰ φύγουν. Ἡ ἔλλειψη τροφῆς καὶ νεροῦ στοίχιζε πολὺ παρ' ὅλες τὶς προσπάθειες τῆς Κυβέρνησης.

#### 3. Ἀρχικὴ πολιτικὴ καὶ πρώτες ἐνέργειες ποὺ ἐγίναν

Ἡ ἀρχικὴ πολιτικὴ σίτισης στὸν Ἐβρο δὲν μπορούσε νὰ εφαρμοστεῖ, (α) γιὰτὶ δὲν εἶχαν φτάσει τὰ ἐφόδια, καὶ (β) ἀκόμα καὶ ἀν εἶχαν φτάσει, δὲν θὰ μπορούσαν νὰ μεταφερθοῦν κόντρα στὸ ρεῦμα τῶν προσφύγων. Ἐτοὶ καταφύγαμε στὴν πολιτικὴ φύλαξη τοῦ σιταριοῦ. Ἐξαιτίας τοῦ ἀνοργάνωτου συστήματος ἐπικοινωνίας δὲν μπορούσαμε νὰ μάθουμε πότε θὰ ἔρχονταν τὰ ἐφόδια καὶ ἐτοὶ προσφέραμε ἐμεῖς τὶς υπηρεσίες μας γιὰ τὴν οργάνωση τῶν προσφύγων τῆς Ἀλεξανδρούπολης. Ἀποφασίστηκε ἡ οργάνωση καταυλισμῶν προσφύγων με τέντες ποὺ ἤδη μοιράζονταν ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση. Τροφὴ, νερό, ιατρικὴ περίθαλψη καὶ οργανωτικὰ θέματα ολοκληρώθηκαν σύντομα με τὴ βοήθεια στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχῶν.

Ὁ πρῶτος καταυλισμὸς στήθηκε ἓνα χιλιόμετρο ἐξω ἀπὸ τὴν πόλη με τεράστιες δυσκολίες. Οἱ πρόσφυγες ἦταν ἀρχικὰ ἀρνητικοί, ἐξαιτίας τῆς ἐξουθένωσης καὶ τῶν ἐναλλασσόμενων πεποιθήσεων γιὰ περαιτέρω μετακίνηση ἄλλοτε δυτικὰ καὶ ἄλλοτε ἀνατολικὰ. Ὁρισμένοι μετακινήθηκαν με τὴ βία στους καταυλισμοὺς. Ἀν καὶ ἐγκαταστάθηκαν 60 οικογένειες, οἱ μισὲς ἐφύγαν τὴν πρώτη νύχτα. Ὁρίστηκαν αυστηροὶ κανόνες καὶ διορίστηκαν φύλακες.

Σιγὰ σιγὰ μεγάλωνε ὁ καταυλισμὸς καὶ οἱ ἀντιδράσεις μειώνονταν. Χτίστηκαν δημόσια κτίρια καὶ ἰδρύθηκε ἰατρικὸ τμήμα. Ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση ἀρχισε διανομὴ τροφίμων. Εἶχαμε τὸν πρῶτο οργανωμένο καταυλισμὸ.

Ἐνας δεῦτερος σταθμὸς σίτισης καὶ ἰατρικῆς περίθαλψης γιὰ παιδιὰ δημιουργήθηκαν στὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ τῆς Ἀλεξανδρούπολης ἐνῶ σύντομα καὶ τρίτος σταθμὸς ἰδρύθηκε στὸ Bidekli.

#### 4. Πρώτες βιομηχανίες καὶ γραφεῖα ἐργασίας στὴν Ἀλεξανδρούπολη

Μετά τὴν παγίωση τῆς τάξης ἐπρεπε νὰ ἀνατεθοῦν ἐργασίες στους πρόσφυγες ὥστε τὸ ἠθικὸ τους νὰ ἀναπτερωθεῖ. Ἰδρύθηκε γραφεῖο ἐργασίας. Οἱ πρόσφυγες χωρίστηκαν σὲ κατηγορίες ἀνάλογα με τὴν

<sup>24</sup> Ἀρχεῖα Κ.Τ.Ε., Commission Files, C 1128, υποφάκελλος 10. Εἶναι θαυμαστὸ τὸ γεγονός ὅτι οὔτε οἱ Ἕλληνες συνεργάτες τοῦ γράφουν σωστά τὸ ἐπώνυμό του.

<sup>25</sup> Ἀρχεῖα Κ.Τ.Ε., Classement 48, Document 28816, Dossier 24912.

απασχόλησή τους και σχηματίστηκε ένα ειδικό τμήμα εμπόρων και ιδιοκτητών κοπαδιών. Σύντομα, οι αιτήσεις αυξήθηκαν. Επίσης η εργασία των προσφύγων εξοικονομούσε χρήματα και για την Αποστολή.

Επειδή δεν υπήρχαν χρήματα για την ίδρυση βιομηχανίας, επιβλήθηκε ένας μικρός φόρος στις πληρωμές και έτσι σε ένα μήνα δημιουργήθηκε κεφάλαιο. Ιδρύθηκε βιομηχανία καύσης κάρβουνου για καύσιμο, και σύντομα αναπτύχθηκε. Πληρώναμε φόρους στην κυβέρνηση, είχαμε κέρδος για την Αποστολή και ήμασταν η κύρια τροφοδοσία κανσίου για ολόκληρη την πόλη.

#### 5. Νέα πολιτική

Η γενική ιδέα ήταν να κάνουμε τους πρόσφυγες αυτόρκεις μέχρι να έρθει η σοδειά. Έφτασαν και τα νέα εφόδια και εκτός των εξόδων ξεφόρτωσης, τα υπόλοιπα έπρεπε να πληρωθούν από εμάς. Στις 20 Νοέμβρη πήγα στην Κομοτηνή και με τον κυβερνήτη οργανώσαμε σχέδιο για την χορήγηση γης για καλλιέργεια από τους πρόσφυγες, ως μέσο επίλυσης του προβλήματος των προσφύγων. Αλλά για να επεκταθούμε χρειαζόμαστε σκηνές, σπόρους σιταριού και ζωοτροφή και να αντιμετωπίσουμε τον καιρό και τις δυσκολίες μεταφοράς. Ειδικά οι σκηνές αποτελούν τροχοπέδη και πολλές οικογένειες, αν και έχουν γη, δεν μπορούν να εγκατασταθούν. Επίσης πολλά ζώα έχουν ψοφήσει ή λιμοκτονούν εξαιτίας της έλλειψης ζωοτροφής. Οι σπόροι εξασφαλίστηκαν και μοιράζονται.

#### 6. Μετακίνηση της αποστολής του στην Κομοτηνή

Η μετακίνηση έγινε μέσα στον Δεκέμβρη με πλήρη συνεργασία των Αρχών. Στην πόλη, μια αποθήκη και δυο σπίτια προσωπικού περιήλθαν στην κατοχή μας για χρήση.

#### 7. Νέα χωριά

Η πλειονότητα των προσφύγων εγκαταστάθηκε στο Songourlou και στο kir-chiflik. Ο πρώτος καταυλισμός ιδρύθηκε στο Μουρχάν τσιφλίκ με πρόσφυγες απ' το Altintash (Θράκη). Από τότε άλλοι δυο έχουν δημιουργηθεί στο Kirlik Kiri ο πρώτος με πρόσφυγες Έλληνες και Αρμένιους μικρασιάτες και ο δεύτερος με Ποντίους και Κανκάσιους. Ακόμα 3 καταυλισμοί υπάρχουν στο Φανάρι, στο Tepe chiflik και στο Orta Kishla με πρόσφυγες από την Α. Θράκη. Όλοι μένουν σε σκηνές. Υπάρχουν επίσης πρόσφυγες σε αγροτόσπιτα στις πόλεις Urumbaily, Distil, Anakeuy, Menseler, Ortadji και Maskeuy. Μηχανές οργώματος υπάρχουν στο Kirlık 2, στο Μουρχάν και στο Σονγουρλού μετά την επιτυχία τους στο Kirlık 1. Όλοι προετοιμάζονται για την σπορά. Μέσα στην βδομάδα, αν καταφθάσουν κάποιες σκηνές από την Αποστολή, άλλοι 800 πρόσφυγες, εκτός των ήδη 4500, θα εγκατασταθούν. Το Kirlık 1 θα γίνει ένα πρότυπο χωριό, όπως επίσης σύντομα και το Kirlık 2.

#### 8. Βιομηχανίες και γραφείο εργασίας.

Δημιουργήθηκε γραφείο εργασίας στην Κομοτηνή για τους άνεργους πρόσφυγες. Αυτοί χωρίστηκαν σε 2 ομάδες, στους αγρότες και τους εργάτες (ειδικευμένους και ανειδίκευτους). Η εργασία πήρε χαρακτήρα επιχείρησης για να γίνουν οι πρόσφυγες αυτόρκεις, αν και το κεφάλαιο μας δεν μας επιτρέπει να τις επεκτείνουμε όσο θα θέλαμε. Δημιουργήθηκαν οι εξής βιομηχανίες:

α. Καθαρισμού: 30 χήρες και 4 άντρες. Όλα τα νοσοκομεία και οι στρατιωτικές βάσεις της περιοχής χρησιμοποιούν το καθαριστήριο μας. Μέσα σε 6 βδομάδες έγινε αύταρκης και έβγαλε κέρδος.

β. Κεντήματος και κορδονιών. 70 γυναίκες και κορίτσια. Τα προϊόντα εξάγονται σε Αγγλία και Γαλλία. Ο κυβερνήτης είναι πολύ ευχαριστημένος και δώρισε 5000 δρχ.

γ. Χαλιών: 16 γυναίκες και κορίτσια. Στους πρόσφυγες υπάρχουν πάρα πολλοί κατασκευαστές χαλιών και έτσι δημιουργήσαμε αυτή τη βιομηχανία για να τους υποστηρίξουμε. Θέλουμε να την επεκτείνουμε αλλά δεν έχουμε κεφάλαιο.

δ. Κάρβουνου: Εργάζονται πάνω από 150 άντρες.

ε. Τουβλοποιίας: Πάνω από 50 οικογενειάρχες θα εργαστούν και θα υποστηρίζεται από την Κυβέρνηση και ιδιωτικά συμβόλαια. Οι πελάτες θα αγοράζουν τα τούβλα με τιμή κατά 60% χαμηλότερη από την τιμή της αγοράς.

στ. οδοποιίας: εξαιτίας της δυσκολίας μετακίνησης στους ήδη υπάρχοντες δρόμους δημιουργήσαμε τη βιομηχανία με 100 άντρες, βιομηχανία που βοήθησε πολύ την περιοχή και απέσπασε τις ευχαριστίες των κυβερνώντων.

9. Σκηνές: Πρέπει να αναφερθώ ξανά στο μείζον θέμα της έλλειψης σκηνών που αν είχε λυθεί και οι 10.000 πρόσφυγες θα είχαν εγκατασταθεί και θα είχε λυθεί το μεγάλο πρόβλημα τους. Μια υπόσχεση για 1000 σκηνές από την Βελγική Κυβέρνηση αποδείχθηκε λανθασμένη, αφού στάλθηκαν απλές στρατιωτικές σκηνές, που χρησίμευσαν στη δημιουργία μόλις 125 κανονικών σκηνών. Άλλες 350 συνολικά δώρισε ο Ερυσφόρος Σταυρός και το ίδρυμα Save the Children Fund(ation). Θέλουμε επιπλέον 1000 σκηνές.

10. Ζωτοτροφή: Η έλλειψη ζωτοτροφής είναι βασικό πρόβλημα, μιας και οι πρόσφυγες που με τόσες δυσκολίες μεταφέρθηκαν στους καταυλισμούς πρέπει τώρα να ζήσουν και δεν έχουν ζωντανά. Έχουν απομείνει λιγότερα από τα μισά των αρχικών και αυτά από θάναμα.

11. Ηθικό: Γενικά υπάρχει μέτριο ηθικό. Από την πείρα μου είναι καλύτερα να μην δίνεις βοήθεια, παρά να την δίνεις άνευ ανταλλάγματος. Γιατί αν γίνει αυτό, το σώμα τρέφεται αλλά το πνεύμα εξασθενεί και τελικά μετατρέπονται σε άχρηστους πολίτες με μηδενικό ηθικό. Πρέπει να καταλάβουν ότι αν θέλουν να τραφούν, πρέπει να εργαστούν για αυτό. Αυτή θα πρέπει να είναι η δράση των αρχών, γιατί καλύτερα να τραφεί ένα μικρότερο ποσοστό προσφύγων και να στηθεί στα πόδια του, παρά ένα μεγαλύτερο, και αργότερα να χρειάζεται περαιτέρω συνεχή βοήθεια, μένοντας ουσιαστικά στην ίδια κατάσταση. Βέβαια κάτι τέτοιο είναι τρομερά δύσκολο, εξαιτίας της κατάστασης των προσφύγων, που μετά από τόσες δυσκολίες καλούνται να σταθούν ξανά στα πόδια τους.

12. Γενικά: Αν δεν λυθεί άμεσα το ευρύ πρόβλημα της ανεργίας η χώρα μπορεί να ερημώσει. Όλοι πρέπει να προσπαθήσουμε για την λύση. Εμείς το αποδείξαμε εδώ αν και με ελάχιστους πόρους. Η λύση του προβλήματος της ανεργίας έρχεται με την υπόσχεση της «επιστροφής» των δωρηθέντων χρημάτων στο Κράτος, αφού κάθε εγκατεστημένη οικογένεια προσφέρει βοήθεια και σ' αυτό αλλά και στην επόμενη μη εγκατεστημένη ακόμη. Η εργασία σώζει τους πρόσφυγες και τους αναγεννά την ελπίδα.

Η ελληνική Κυβέρνηση, σακατεμένη, δεν έχει τα κονδύλια για να προσφέρει την απαιτούμενη βοήθεια γι' αυτό κάνω έκκληση προς όλα τα έθνη για βοήθεια<sup>26</sup>.

Όταν ξεκινούσαμε την έρευνά μας για την ονοματοθεσία του χωριού είχαμε γράψει σε σχετικό άρθρο<sup>27</sup> ότι δεν γνωρίζουμε ακόμη σε ποιον ανήκει η τελική επιλογή του ονόματος, αν δηλαδή είναι επιλογή των κατοίκων του χωριού ή αν πρόκειται για μια ακόμη παρέμβαση της διοίκησης στα τοπικά ζητήματα: ότι θα ήταν ευχής έργο να ανακαλύπταμε την αλληλογραφία μεταξύ του «τοπικού στοιχείου» με το κρατικό, με δεδομένο βέβαια ότι το αρχείο της κοινότητας καταστράφηκε την Κατοχή από τους Βουλγάρους, λίγο πριν από την φυγή τους το 1944.

Σήμερα, μετά την έρευνά μας στην Αθήνα και τη Γενεύη, μπορούμε με ασφάλεια να απαντήσουμε επί του ζητήματος –βασισμένοι πλέον σε ιστορικές πηγές– ότι η επιλογή του ονόματος ανήκε στη θρακική κεντρική διοίκηση, όπως φαίνεται σε αμέσως παρακάτω επιστολή του Δάσιου προς τον Τριλόουαρ, όχι πάντως της κοινωνίας του χωριού. Ακόμη και την επιλογή ενός βαπτιστικού ονόματος άλλος την αποφασίζει, η ονοματοθεσία –γενικά– δεν είναι αποτέλεσμα προσωπικής απόφασης, αλλά ενός ολόκληρου δικτύου αλληλεξαρτήσεων. Στην περίπτωση μας η Διοίκηση της Θράκης παίζει το ρόλο του «παραδοσιακού» νονού κατά τη βάπτιση, η επιθυμία του οποίου ήταν απαράβατος κανόνας στην παραδοσιακή

<sup>26</sup> Στις προσπάθειές του αυτές είχε βεβαίως διαφωνίες «με τους αδιάφορους ανώτερους υπαλλήλους της Κ.τ.Ε. στη Γενεύη και με έναν έλληνα ανώτερο κρατικό υπάλληλο» γράφει το βιογραφικό του στο *Australian Dictionary of Biography*. Πρόκειται για τον Αναστάσιο Αδοσίδη (1873-1942), μέλος της Ελληνικής Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων (1923-27), Δ/ντή του πολιτικού γραφείου του Βενιζέλου 1916-17, Νομάρχη Θεσσαλονίκης, Γενικό Διοικητή Μακεδονίας, κ.λπ. Περισσότερα για τη μεταξύ τους διαμάχη βλ. στα πρακτικά του 28ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας.

<sup>27</sup> Μ. Σέργης, «Η αποκατάσταση των προσφύγων στη Δυτική Θράκη (1923-1930)...», ό.π., 330.

κοινωνία, δείγμα και απόδειξη τού ισχυρού του πνευματικού (και όχι μόνο) ρόλου. Το βαπτιζόμενο χωριό, σαν το νεογέννητο μωρό, δεν είχε ακόμη λόγο, όπως αναφέρουμε αμέσως παρακάτω, ήταν στα σπάργανά του.

Παρουσιάζουμε εδώ δύο σχετικές αποκαλυπτικές πηγές. Σε επιστολή του Treloar προς τον Nansen της 4ης Απριλίου 1923 φαίνεται ότι οι ονομασίες είχαν αποφασισθεί να δοθούν, όταν το Κιρλίκ Κιρί 2, το μετέπειτα Θρυλόριο, δεν υφίστατο ακόμη ως οικισμός. Αυτό σημαίνει ότι η ονομασία του δεν οφείλεται στα αποκλειστικά προς εκείνο ευεργετήματα του Τριλόουαρ, όπως τουλάχιστον διατείνεται η λαϊκή πίστη, αλλά στη συνολική του προσφορά στην υπόθεση της περιθάλψης των προσφύγων στην Ανατολική (1922) και τη Δ. Θράκη, από το 1922 έως το 1926. Από την 4σέλιδη αυτή επιστολή απομονώνω ένα ενδιαφέρον τμήμα της (σε δική μας μετάφραση): «Νομίζω πως το χωριό που με εντυπωσίασε περισσότερο ήταν το Kirli - Kiri No 1, το οποίο, μαζί με το γειτονικό του Kirli - Kiri No 2 έχουν ήδη ονομασθεί από την ελληνική Κυβέρνηση Procteria and Treloria αντιστοίχως, εις ένδειξη αναγνώρισης αυτού που ο Γενικός Διοικητής της Θράκης περιέγραψε σε πρόσφατη επιστολή του ως μια πρωτοποριακή προσπάθεια να βοηθήσουμε την Ελλάδα με το να θέσουμε τη λύση του προσφυγικού ζητήματος σε οικονομικές βάσεις (the pioneer effort to help Greece by the solution of the Refugee problem on economic lines)»<sup>28</sup>.

Πιο αποκαλυπτική για το θέμα μας είναι η επιστολή του Σπ. Δάσιου της 2ας Μαΐου 1923 (αριθμ. πρωτ. 27931) προς τον Τριλόουαρ:

Συνταγματάρχην Βρεττανικού Στρατού  
Κύριον κ. Treloar  
Αρμοστήν υπέρ των προσφύγων της  
Κοινωνίας των Εθνών

Ενταύθα

Απαντώντες εις την από 23 ε.ε. επιστολήν ημών έχομεν την τιμήν να γνωρίσωμεν ημίν, ότι μετά μεγάλης μας ευχαριστήσεως εγκρίνομεν, ίνα το παρά την θέσιν Κιρλίκ - Κιρί ιδρυόμενον υπέρ των προσφύγων χωρίον τη βοήθεια της αποστολής της Κοινωνίας των Εθνών ονομασθή «Προκτέρια» εις τιμήν του τόσον πολύ εργασθέντος προς ανακούφισιν των δυστυχών προσφύγων Συνταγματάρχου κ. Πρόκτερ, Υπάτου Αρμοστού υπέρ των προσφύγων της Κοινωνίας των Εθνών.

Η καθ' ημάς Γενική Διοίκησις αναγνωρίζουσα τας πολλάς υπηρεσίας, ας και υμείς προθύμως προσεφέρατε υπέρ των προσφύγων των εγκατασταθέντων εν τη Δυτική Θράκη επιφυλλάσεται, ίνα ονομάση το αμέσως επόμενον χωρίον, όπερ θέλει ιδρυθή, εις «Τρηλόρια» προς τιμήν ημών.

Ο Γενικός Διοικητής Θράκης  
Σπ. ΔΑΣΙΟΣ

Το γεγονός, λοιπόν, ότι αποδεδειγμένα πλέον το τοπωνύμιο οφείλει τη δημιουργία του στην απόδοση τιμής σε έναν ξένο, ο οποίος εκείνες τις δύσκολες ώρες του δοκιμαζόμενου ελληνισμού του πρόσφερε εμπράκτως αναγνωρισμένες υπηρεσίες, είναι ένα πολύ ενδιαφέρον θέμα. Ας θυμηθούμε ότι την εν λόγω περίοδο (1920 κ.ε.) στη σκέψη του «κράτους των Αθηνών» (της Επιτροπείας των τοπωνυμίων κυρίως) κατά την επιλογή των ονομασιών πρυτάνευαν η αρχαιολατρία, η φιλολογίζουσα διάθεση, η εθνική σκοπιμότητα, ιδέες που θα διεύρυναν τον ιδεολογικό μηχανισμό του κράτους σε εθνικό επίπεδο. Σ' αυτές τις λογικές υπακούει το υπό διαμόρφωση «εθνικό ρεπερτόριο» των ονομάτων. Όμως, στην περίπτωσή μας τα κριτήρια ήταν διαφορετικά, αφού η στρατηγική της ονοματοθεσίας του Θρυλόριου δεν συνάδει με το πνεύμα των μετονομασιών ούτε με αυτό των ονομασιών που επικράτησε μετά το 1920 στη Θράκη<sup>29</sup>. Την

<sup>28</sup> Αρχεία Κ.Τ.Ε., Commission Files, C 1128, υποφάκελλος 4, σελ. 1 της επιστολής.

<sup>29</sup> Βλ. ενδεικτικά Μ. Κοκολάκης, «Το γεράκι και ο σκαντζόχοιρος: Η διοικητική ονοματοθεσία της ελληνικής Θράκης», στον τόμο Θράκη. Ιστορικές και γεωγραφικές προσεγγίσεις, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2000, 197-204.

επιλογή την κάνει η Γενική Διοίκηση Θράκης, δηλαδή άνθρωποι «εκτός των τειχών», εκτός του «αθηνοκεντρικού» κράτους, που ζουν εκ του σύνεγγυς το δράμα των προσφύγων στις εσχατιές του Ελληνισμού. Οι ιθύνοντες την τύχη της Θράκης ζουν το δράμα της στην ύψιστή του διάσταση, γνωρίζουν πολύ καλύτερα απ' όλους πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις, γι' αυτό και γνωρίζουν να τιμούν όσους συνέδραμαν το έργο τους εκείνη την περίοδο.

Ο κόσμος του χωριού δεν γνωρίζει την ταυτότητα και το έργο του «αναδόχου» του ονόματος του χωριού τους. Όπως προειπώθηκε, γνωρίζουν όμως ότι πρόκειται για κάποιον ξένον, που σχετίστηκε με την αρχή της ύπαρξης του χωριού τους, και ειδικότερα, με τον χωροταξικό σχεδιασμό του. Αυτό είναι δεδομένο, είναι μια παγιωμένη αντίληψη.

Η δική μας πρώτη παρέμβαση στην συγκεκριμενοποίηση των δεδομένων της ιστορικής αλήθειας περί τον Treloar έγινε το καλοκαίρι του 2006, στο Θρυλόριο, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων για την Αγία Μαρίνα, και συγκεκριμένα κατά την παρουσίαση ενός βιβλίου του τοπικού πολιτιστικού συλλόγου, στο οποίο παρουσιάζεται η μουσική παράδοση του χωριού<sup>30</sup>. Εκεί πρωτοακούστηκε πολύ σύντομα, γιατί άλλος ήταν ο σκοπός της συγκέντρωσης, η ιστορική αλήθεια. Από τις τότε αντιδράσεις του κοινού και τις μετέπειτα συνομιλίες με τους πληροφορητές μας διαπιστώσαμε ότι ένιωθαν πλέον πως έγιναν συμμέτοχοι στην ονοματοθεσία του, ότι ρωτήθηκαν γι' αυτήν 83 χρόνια μετά, ότι αποδέχθηκαν την ετυμολογία του ονόματός τους ευχάριστα. Διαισθανθήκαμε πως το μωρό-χωριό (ξανα)βαπτίστηκε με όνομα που διάλεξε πλέον το ίδιο, υπέστη μια εκούσια *συμβολική αναβάπτιση*, αφού διέρρηξε τη βιολογική του σχέση με την παραδεδομένη προφορικά «αλήθεια». Η ορθή γνώση της προέλευσης του ονόματός του νοηματοδότησε εκ νέου τη σκέψη τους, λειτούργησε η *ταυτοποιητική λειτουργία* του ονόματος σε συλλογικό επίπεδο, αλλά και σε επίπεδο πολλών κατοίκων του ξεχωριστά, όσοι τουλάχιστον παρίσταντο στην προαναφερθείσα ομιλία.

Από τις συζητήσεις αντιληφθήκαμε επίσης ότι η προσωπικότητα του αναδόχου τους και η προσφορά του στον ελληνισμό, πολύ φωτεινότερη από αυτήν ενός απλού ρυμοτόμου ενός χωριού, ενίσχυσε το γόητρό τους: είναι αυτονόητο το κοινωνικό κύρος που αποδίδει στον βαπτιζόμενο η κοινωνική θέση του νονού του<sup>31</sup>, λόγω των συνεπαγόμενων μεταξύ τους σχέσεων (ανάπτυξη νέων «υψηλών» κοινωνικών συναναστροφών, υπεράσπιση οικονομικών συμφερόντων, πελατειακές σχέσεις, κ.λπ.)<sup>32</sup>. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήξαμε μετά την ομιλία μας στον Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής (Μ.Ο.Κ., τον Φεβρουάριο 2007), όπου, για πρώτη φορά, ενώπιον πολυπληθούς θρυλοριώτικου κοινού, ανακοινώθηκε από τον υπογραφόμενο αναλυτικά και εμπειριστατωμένα η προσφορά του ξένου Αρμοστή στη Θράκη και έγινε αναλυτικότερη ιστορική ερμηνεία του τοπωνυμίου.

Αλλά το όνομα –γενικά– δεν είναι πάντοτε επιθυμητό από τους φορείς του, ειδικότερα, όπως προείπαμε, όταν δεν γνωρίζουν γι' αυτό και θεωρούν πως δεν είναι μέρος της ταυτότητάς τους. Έτσι κι εδώ, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι (κατά μαρτυρία πρώην κοινοτάρχη του χωριού, της β' γενιάς Ποντίων - Θρυλοριωτών) το 1975 ετέθη από τον ίδιο, για πρώτη φορά, θέμα αλλαγής του ονόματος, με το αιτιολογικό ότι ένα ποντιακό χωριό δεν μπορεί να φέρει ξένο όνομα, αλλά μόνο κάποιο που να σχετίζεται *αποκλειστικά* με τον «τόπο αναφοράς», τον ιστορικό Πόντο, όπως έκαναν, π.χ., οι Σανταίοι του Πόντου με

Πρβλ. Στίλπων Κυριακίδης, *Οδηγία διά την μετωνομασίαν κοινοτήτων και συνοικισμών εχόντων τουρκικών ή σλαβικών όνομα*, Υπουργείον Εξωτερικών, Αθήνα 1926. Για ανάλογες περιπτώσεις στα τέλη του 19ου αιώνα, βλ. Ν. Γ. Πολίτης, *Τα ονόματα των δήμων*. Απόσπασμα εκ της *Επετηρίδος του Παργασσού*, Εν Αθήναις 1899.

<sup>30</sup> *Ομεύω κι ονειρεύκουνται, θυμούμαι και πορεύω. Οι μουσικοί του χωριού μας*, Πολιτιστικός Σύλλογος Ποντίων Θρυλορίου Νομού Ροδόπης «Η Κερασούντα και το Γαρς», Θρυλόριο 2006 (συνοδεύεται με μουσικό cd).

<sup>31</sup> Ευ. Αυδίκος, *Το παιδί στην παραδοσιακή και τη σύγχρονη οικογένεια*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996, 171-181.

<sup>32</sup> Μ. Ε. Kenna, «The idiom of family», στο J. G. Peristiany (ed.), *Mediterranean family structures*, CUP, 1976, 347-362.

τη Νέα Σάντα στην Ροδόπη ή Κερασούντιοι με τη Νέα Κερασούντα Πρεβέζης. Είχε υπ' όψιν του μάλιστα να προτείνει δύο ονομασίες, *Πόντος*, *Νέος Πόντος* ή κάτι ανάλογο, ονόματα δηλαδή περιεκτικά και συγκεκριμένα της ποντιακής ιστορικής μνήμης, που θα κάλυπταν και τις «δύο επιμέρους τοπικές ταυτότητες» των συγχωριανών του, αφού υπενθυμίζουμε ότι οι συγχωριανοί του κατάγονταν άλλοι από το Γαρς/Καρς και άλλοι από την περιοχή της Τραπεζούντας. Όμως, οι τότε ισχύοντες στο κοινοτικό συμβούλιο του χωριού πολιτικοί συσχετισμοί απέτρεψαν το ποθούμενο.

Η κίνηση αυτή, ασχέτως αν δεν τέθηκε εν πλήρει λειτουργία ποτέ και δεν τελεσφόρησε τελικά, είναι πολύ ενδιαφέρουσα λαογραφικά, δηλώνει πολλά. Ο Lévi-Strauss μίλησε προ πολλού για την *κατατακτήρια* και *ταυτοποιητική* λειτουργία του βαπτιστικού ονόματος<sup>33</sup>. Το άτομο με το όνομά του αποκτά *ταυτότητα*, έτσι και οι ομάδες, η θρυλοριώτικη κοινότητα εν προκειμένω, όπως προείπαμε. Όμως, εκείνο που ενδιαφέρει τη *συλλογική μνήμη* των ξεριζωμένων είναι η σύνδεση αυτού του ονόματος με τον «τόπο αναφοράς», τη χαμένη δηλαδή πατρίδα. Ακούγοντας το όνομα της αλησμόνητης γης-πατρίδας «βλέπεις» μέσα απ' αυτό να ξεπηδούν ο πολιτισμός και η ιστορία της, είναι –μ' άλλα λόγια– *σημείο πολιτισμικής νοηματοδότησης*, ταυτίζεις κάποιες στιγμές του ιστορικού παρελθόντος της εθνοτοπικής σου ομάδας με το παρόν. Ανάγοντας το όνομα του χωριού στον παρελθοντικό χρόνο διευκολύνεται η *τοπική συλλογική μνήμη* να θεωρήσει ακίνητο τον ιστορικό χρόνο, να συνδέσει νοερά στη συνείδηση του Πόντιου - Θρυλοριώτη το παρόν με το παρελθόν, να του δώσει την αίσθηση της συνέχειας *εν τόπω και χρόνω*. Τα ονόματα βοηθούν στη συμβολική συγκρότηση ή την ανασυγκρότηση του όλου πρότερου ιστορικού βίου των κατοίκων του, ενισχύουν τη *συλλογική τους μνήμη*. Το όνομα ενός χωριού (που σχετίζεται μέσω αυτού με το παρελθόν) το ανασταίνει<sup>34</sup>, εγκαθιδρύει συνέχειες, μεταφέρει πνευματικά αποθέματα από τη γενιά των προγόνων τους του Πόντου στη δική τους, καθορίζει παράλληλα τη σχέση της με το παρόν. Ο *χώρος* εξ άλλου, όπως είπαμε, που έγινε *τόπος* δεν παραμένει ποτέ αντιληπτός ως απλή φυσική παρουσία, γίνεται πολιτισμικός χώρος, *landscape*, νοηματοδοτείται πλέον ως ιστορική κατηγορία, άρα η ιστορία, το παρελθόν χαράσσουν πάνω του τα χνάρια τους, ο *χρόνος* γίνεται *τόπος*, η *τοπογραφία* είναι και *χρονογραφία* ισχυρίζεται ο Μ. Μερακλής, αφού εγγαράσσει στον τόπο τον πολιτισμό του<sup>35</sup>.

Ο ίδιος πρώην κοινοτάρχης επέμενε μέχρι προσφάτως στην πρόθεσή του να τεθεί και πάλι επί τάπητος το ζήτημα, και απέθετε τις ελπίδες του στον δραστήριο Πολιτιστικό Όμιλο του χωριού, και ειδικότερα στην πρόεδρό του κ. Χρύσα Μαυρίδου. Όπως μας είχε πει, όταν αρχίσαμε την έρευνα στο χωριό, θα αναλάμβανε όλα τα διαδικαστικά και τα γραφειοκρατικά ζητήματα, θα φρόντιζε να συγκεντρώσει υπογραφές, εν ανάγκη θα πρότεινε και διεξαγωγή δημοψηφίσματος για το πολύ σημαντικό –κατ' αυτόν– ζήτημα του ονόματος. Ως επιχειρημά του προσέθεσε και την προναφερθείσα ανάλογη περίπτωση του γειτονικού (βλ. υποσημ. 10) πρώην Πρόκτειου που έγινε *Ροδίτης*.

Το τελευταίο, ειρήσθω εν παρόδω, μετονομάστηκε (το 1954) όπως με πληροφόρησαν κάποιοι Θρυλοριώτες, λόγω του (σεξουαλικού περιεχομένου) συνειρμού που δημιουργούσε το όνομά του. Δεν επιδώσαμε μέχρι τώρα να επισημάνουμε τις «αιτιολογικές ιστορίες» της αλλαγής, αν όντως υπήρχε και τέτοια διάσταση σ' αυτές. Θα είχε περισσότερο ενδιαφέρον. Το συνηθισμένο όνομα είναι πάντοτε ο «πολιτισμικός μέσος όρος», γι' αυτό και δεν προκαλεί, όταν όμως αυτό είναι «κοινωνικά ανεπιθύμητο» και δημιουργεί «ψυχολογικά προβλήματα» στους κατοίκους του<sup>36</sup>, επειδή δεν γνωρίζουν την αληθινή ονοματοθετική διαδικασία που οδήγησε στο εν λόγω όνομα, τότε η αλλαγή είναι μοιραία. Οι ονοματοθετικές πρακτικές κατανοούνται μόνο στο εσωτερικό της κοινωνίας που ισχύουν, γι' αυτό και τις επιλέγει. Εκτός εάν εξηγηθούν, έστω και εκ των υστέρων. Όπως στη δική μας περίπτωση, αφού ασφαλώς εκπρο-

<sup>33</sup> Cl. Lévi-Strauss, *Η άγρια σκέψη*, Παπαζήσης, Αθήνα 1977, ειδικά τα κεφ. 2 και 6.

<sup>34</sup> Μ. Γ. Μερακλής, «Σύγχρονες τάσεις της Λαογραφίας...», ό.π. – B. Vernier, *Η κοινωνική γέννηση των αισθημάτων...*, ό.π., 83.

<sup>35</sup> Μ. Μερακλής, *Ελληνική λαογραφία*, Οδυσσέας 2004, 22-23.

<sup>36</sup> Πρβλ. Αντώνης Γεωργούλας, *Αφανείς διαδρομές...*, ό.π., 57.

σωπούμε την πανεπιστημιακή λογοσύνη, που δημιουργεί νέες ιδέες, νέες θετικές «παραδόσεις» για το χωριό<sup>37</sup>.

Μετά την προαναφερθείσα ομιλία μας στον Μ.Ο.Κ., ο πρώην πρόεδρος φαίνεται πως εξακολουθεί να έχει τις απόψεις του. Ο κόσμος δεν φάνηκε να τις αποδέχεται. Σε συνομιλίες που είχαμε μαζί τους αργότερα, στο πλαίσιο της επιτόπιας έρευνας στο χωριό, η αλλαγή του ονόματος θα ήταν γι' αυτούς απώλεια ενός στοιχείου της Θυλοριώτικης παράδοσης, αυτής που δημιούργησαν οι της α', β' και γ' γενιάς συγχωριανοί τους (γονείς και παππούδες τους) στον ελλαδικό πλέον χώρο μετά το 1923. Είναι και δηλώνουν πρωτίστως *Πόντιοι*, δεν ξεχνούν τον ιστορικό τους τόπο, όπως φαίνεται από τα δεκάδες *αναστορώ* που μας έχουν διηγηθεί, ανακαλώντας τις ομορφιές του γενέθλιου τόπου, μνήμες από εκείνον μέσω των διηγήσεων των δικών τους<sup>38</sup>, ή εικόνες από πρόσφατο ταξίδι τους που οργάνωσε ο σύλλογος του χωριού ή άλλος ποντιακός προς τα κεί. Ισχυροποιούν την ταυτότητά τους μέσω της αναζήτησης του ιστορικού τους παρελθόντος. Όμως είναι και Θυλοριώτες. Όπως μας είπαν είναι η πατρίδα τους, ο τόπος που ανέπτυξαν τον πολιτισμό τους (γνωρίζουμε την ταυτοτική σχέση τόπου - πολιτισμού<sup>39</sup>), έχουν μια *νέα τοπική συλλογική ταυτότητα*, μια *νέα τοπική ταυτότητα*, έναν *θυλοριώτικο τρόπο ζωής*, με διακριτά κάποια πολιτισμικά χαρακτηριστικά που αρτώνται από την ιστορική τους πορεία ως Πόντιοι. Αυτά συντηρούν και τονίζουν την ταυτότητά τους, τους διαφοροποιούν ακόμη από τους γύρω Έλληνες. Ο πρώην πρόεδρος νομίζουμε πως θέλει να τονίσει την ταυτότητα των συγχωριανών του με στοιχεία της εθνοτοπικής τους ταυτότητας, οι «αντίθετοι» με στοιχεία της νέας τους τοπικής, χωρίς αυτή η θέση να είναι απόλυτη, επειδή γνωρίζουμε εκ του σύνεγγυς τις προσπάθειες που γίνονται από την β' και γ' γενιά του χωριού για διαρκή σύνδεση με τον ιστορικό Πόντο (εκδρομές προς τα εκεί, εκδηλώσεις, ομιλίες, γιορτές Αγίας Μαρίνας), γνωρίζουμε τον σεβασμό που τρέφουν στο μικρασιατικό παρελθόν τους.

Το θέμα της σημασίας των μετονομασιών στον ελληνικό χώρο είναι περίπλοκο, αλλά ενδιαφέρον. Ο αείμνηστος Ι. Θωμόπουλος θεωρεί, με βάση όλες τις προσπάθειες μετονομασίας που έγιναν στον ελληνικό χώρο από το 1833 κ.ε. (όταν συνεστήθηκαν οι πρώτες «μετονομαστικές επιτροπές», άσχετες με το θέμα και αδύναμες να αντιληφθούν τη σημασία του) ότι η μετονομασία είναι «παραχάραξη της ιστορίας» αλλά και «ζημία εθνική, όχι ωφέλεια»<sup>40</sup>. Ασχέτως αν αυτές οι ορθές απόψεις μπορούσαν να βρουν απόλυτη πραγμάτωση στην *ειδική περίπτωση της ελληνικής Θράκης*, σημασία έχει το γεγονός ότι πολλοί κάτοικοι του χωριού (και όχι μόνον αυτού) ονοματίζουν ακόμη και σήμερα τα προ του 1920 (τουρκικά) χωριά με την παλιά τους ονομασία...

Οι παραπάνω σκέψεις μας συνδέονται απόλυτα και με το θέμα της *γραφής* του τοπωνυμίου και την πρότασή μας για την ορθή εκδοχή της. Η πρόταση αναπάντεχα δημιούργησε ενδιαφέροντα παρεμπόπτοντα ζητήματα, ίδιας υφής με όσα θίξαμε μόλις παραπάνω. Θεωρούμε ότι οι κρατικοί υπάλληλοι της δεκαετίας του '20 που πρωτοέγραψαν το τοπωνύμιο δεν γνώριζαν τα συγκεκριμένα στοιχεία που γνωρίζουμε εμείς σήμερα. Έγραψαν το όνομά του παρασυρμένοι ίσως από την ακουστική του ομοιότητα με τη λέξη «θυρός», λειτούργησε δηλαδή στην περίπτωση μας το φαινόμενο της «παρωνυμικής έλξης»<sup>41</sup>. Γνωρίζουμε, λοιπόν, ότι «πάντα σχεδόν τα εκ κυρίων ονομάτων δηλωτικών προσώπου παραγόμενα εις -ειος διαφθογογραφούνται». Αναφέρουμε ενδεικτικά παραδείγματα (από τα δεκάδες ισχύοντα): Αριστοτέλειο, Κλεισθένιος, Σωκράτειος, Νικίειος, Ευκλείδειος, Αισώπειος, Οθώνιο (πανεπιστήμιο), κ.ά.<sup>42</sup> Η κατάληξη αυ-

<sup>37</sup> Βλ. εδώ, υποσημ. 6.

<sup>38</sup> Πρβλ. Οδ. Λαμπιδής, «Η ανάκλησις εις τους πρόσφυγας Έλληνες του Πόντου και οι επιπτώσεις αυτής δια την έρευναν της ποντικής διαλέκτου», *Αρχαίον Πόντου*, Παράρτημα 14, τ. Α' (1982), 525-532.

<sup>39</sup> Βλ. πρόσφατα Β. Νιτσιάκος, *Χτίζοντας το χώρο και τον χρόνο...*, ό.π., 97 κ.ε.

<sup>40</sup> Ι. Θωμόπουλος, *Οι μετονομασίες των τοπωνυμίων*, Αθήνα 1965, 3.

<sup>41</sup> Κ. Μηνάς, «Λαογραφικές παρετυμολογίες», ό.π., 17, υποσημ. 1.

<sup>42</sup> Πρβλ. Χ. Χαριτωνίδης, «Επίθετα εις -ειος εκ κυρίων ονομάτων δηλωτικών προσώπων», *Πλάτων*, έτος Α', τχ. Α' (1949), 160. Ελάχιστα, κατά τον ίδιον, είναι τα σχετικά επίθετα που γράφτηκαν με -ι, όπως *Λαέρτιος* (Σοφοκλέους *Αίας*, 101).

τή υπάρχει –όπως είδαμε– στην πρώτη επίσημη εγγραφή του χωριού (*Θρυλλόρειον*). Όσον αφορά στο Θρυ- πρέπει να γράφεται με -ι, αφού εννοείται ότι εκφράζει τη μετεγγραφή στα ελληνικά του αγγλικού Tre - loar. Ο ίδιος ο Treloar σε ένα από τα πιο πάνω έγγραφα υπέγραψε ελληνικά ως ΤΡΗΛΟΑΡ, δηλαδή επέδωσε το ε του Tre- με η, με μακρό δηλαδή φωνήεν, όπως συνέβαινε παλαιότερα (πρβλ. το manteliun - “μαντήλι” σήμερα όμως μαντίλι, αφού στη νεοελληνική γλώσσα η εκφορά δεν είναι πλέον ποσοτική όπως στην αρχαία, αλλά τονική). Άρα η προτεινόμενη από εμάς νέα ορθογραφία του είναι *Θρυλόρειο*.

Τα παρεμπίπτοντα στην προτεινόμενη γραφή θέματα είναι πολύ ενδιαφέροντα. Κάποιοι Θρυλοριώτες, ελάχιστοι βέβαια, αλλά έχει σημασία η στάση τους, καίτοι συμφωνούν με τα πορίσματα της επιστημονικής έρευνας και με την ορθότητα των παραπάνω φιλολογικών καταθέσεων, αρνήθηκαν να δεχθούν την –καθαρά φιλολογικού για μας ενδιαφέροντος– προτεινόμενη αλλαγή της γραφής του, γιατί πίστεψαν ότι έτσι θα χανόταν οποιαδήποτε σύνδεση του τοπωνυμίου με τις «θρυλικές παραδόσεις» του χωριού, που αναφέρονται, όπως προείπαμε, στην οδύσσεια της μετανάστευσης από τα πατρογονικά εδάφη, στην τελική εγκατάστασή τους στο χωριό, στις δυσκολίες των πρώτων ημερών εκεί, άρα θα χάνονταν η ίδια τους η νεότερη ιστορία<sup>43</sup>. Ιστορία τους είναι βέβαια και ο George Treloar, όμως αυτό που συντηρεί την ποντιακή τους ταυτότητα είναι το τμήμα της εκείνο που δημιούργησαν οι ίδιοι, ως δρώντα υποκείμενα της Ιστορίας. Έτσι κι αλλιώς, παντού, η ανάγνωση της Ιστορίας είναι επιλεκτική. Εδώ, το στοιχείο που επιλέγεται από τη συγκεκριμένη ομάδα του χωριού (από το σύνολο των στοιχείων που συνθέτουν την ονοματοθεσία ενός τόπου) είναι η σχέση του με την νεότερη ιστορία τους. Το σημανόμενο του τοπωνυμίου συνάπτεται πλέον με τα γηγενή ιστορικά στοιχεία, αποκλειστικά με τη συλλογική μνήμη των μετέπειτα κατοίκων του Θρυλόρειου. Αν η ονοματοθεσία ανακαλεί το αρχέτυπο, όπως προείπαμε, τότε ο τόπος συνδέεται άμεσα με τους θρύλους του, δηλαδή με τη δική τους βίωση της ιστορίας, με την *υποκειμενική τους ιστορία*, την δική τους Oral History<sup>44</sup>, με τις δικές τους τραγικές βιογραφικές αφηγήσεις, σε

<sup>43</sup> Πρβλ. ανάλογες στάσεις στο Αλέκος Φλωράκης, «Ιστέρνια - “Υστέρνια” Τήνου...», ό.π.

<sup>44</sup> Ελ. Αλεξάκης, «Σχέση Λαογραφίας και Ιστορίας», *Ακαδημία Αθηνών. Σύλλογος Επιστημονικού Προσωπικού, Επιστημονικές ανακοινώσεις*, Αθήνα 1984, 81-91. – Γρ. Γκιζέλης, «Οι παραδόσεις ως πηγή εθνοϊστορίας των Θρακών», *Πρακτικά Β' Συνεδρίου Λαογραφίας Βορειοελλαδικού Χώρου*, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 45-55. – Μ. Μερακλής, «Η ιστορικότητα των λαογραφικών φαινομένων», στο βιβλίο του *Λαογραφικά ζητήματα*, Χ. Μπούρα, Αθήνα 1989, 15-25. – P. Thompson, *The Voice of the Past...*, ό.π. – J. Vansina, *Oral Tradition as History*. London-Nairobi 1985. – R. Finnegan, *Oral traditions and the verbal arts. A guide to research practices*. London and N. York, Routledge, 1992, 47-49. – L.-J. Calvet, *Η προφορική παράδοση*, μετάφρ. Μ. Καρυολέμου, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1995, 111 κ.ε. – Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, *Λαογραφία και ανθρωπιστικές σπουδές*. Θεσσαλονίκη 1981. – Η ίδια, *Λαογραφικά μελετήματα II*, Πορεία, Αθήνα 1993, 227-270. – Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, Αδ. Ισμηρλιάδου, Α. Παναγιωταρέα, κ.ά., «Προφορική ιστορία», *Εντευκτήριο* 8 (Οκτώβριος 1989), 39-57. – Έ. Βουτυρά, «Η Λαογραφία της Άλκης και η προφορική Ιστορία», ό.π., 58-61. – Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (εκδ.), *Η Έξοδος*, τ. 1-2. Αθήνα 1980-1982. – Έ. Παπαδημητρίου, *Ο κοινός λόγος*, τ. 1-4, Κέδρος, Αθήνα 1975-1979. – R. Hirschon-Φιλιππάκη, «Μνήμη και ταυτότητα. Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες της Κοκκιναίας», στον τόμο Ε. Παπαταξιάρχης – Θ. Παραδέλλης (επιμ.), *Ανθρωπολογία και παρελθόν. Συμβολές στην Κοινωνική Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1993, 329-356. – A. Collard, «Διερευνώντας την “κοινωνική μνήμη” στον ελλαδικό χώρο», ό.π., 357-389. – Σ. Δημητρίου-Κοτσώνη και Σωτ. Δημητρίου, *Ανθρωπολογία και Ιστορία*, Καστανιώτης, Αθήνα 1996. – Φρ. Αμπατζοπούλου, «Ιστορία και μυθοπλασία: οι αυτοβιογραφικές αφηγήσεις πολέμου», στον τόμο *Αφηγηματικότητα, Ιστορία και Ανθρωπολογία*, επιμέλεια Ρ. Μπενβένιστε – Θ. Παραδέλλης, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας Παν/μίου Αιγαίου, Μυτιλήνη 1994, σ. 25-54. – Μ. Γ. Σέργης, *Λαογραφικά των εκλογών (1920-1981) από ένα ναξιωτικό χωριό. Συμβολή στη «Λαογραφία των εκλογών» και στη μελέτη του κυκλαδικού χώρου*, πρόλογος Μ. Γ. Μερακλής, Αθήνα 1998, 13-18 και passim. – Ρ. Βαν Μπούσχοτεν, *Ανάποδα χρόνια. Συλλογική μνήμη και Ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900-1950)*, Πλέθρον, Αθήνα 1997. – Η ίδια, *Περάσαμε πολλές μπόρες, κορίτσι μου*, Πλέθρον, Αθήνα 1999. – Μ. Κλιάφα, *Σιωπηλές φωνές. Μαρτυρίες Θεσσαλών για τον 20ό αιώνα*, Καστανιώτης, Αθήνα 2000. – Μ. Θανοπούλου, *Η προφορική μνήμη του πολέμου. Διερεύνηση της συλλογικής μνήμης του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στους επιστώντες ενός χωριού της Λευκάδας*, Αθήνα 2000. – Χρ. Χατζητάκη-Καψομένου (επιμ.), *Ελληνικός παραδοσιακός πολιτισμός. Λαογραφία και Ιστορία. Συνέδριο στη μνήμη της Άλκης Κυ-*

αντίθεση με την «επίσημη ιστορία», αυτήν που επιβάλλει ο γράφων ως ερευνητής. Οι βιωμένες εμπειρίες των προγόνων τους της πρώτης γενιάς, ως προσωπικά τεκμήρια ιστορίας, ως υποκειμενική πρόσληψη του κόσμου, ως ενισχυτές της ιστορικής αλήθειας (βλ. σχολή του Σικάγου<sup>45</sup>, σύγχρονη βιογραφική προσέγγιση<sup>46</sup>), ως διηγήσεις Ιστορίας πλέον, είναι γι' αυτούς *τοπική Ιστορία*. Εκτός από τη συμβολική του οικειοποίησης, το τοπωνύμιο είναι η Ιστορία τους, μόνον αν γράφεται έτσι. Η διαρκής σύνδεση του τοπωνυμίου με το τοπικό ιστορικό παρελθόν και τα βάσανα της εγκατάστασης –μέσω του ονόματος– θα ισχυροποιεί ες αεί τη *συλλογική και ατομική τους ταυτότητα*, αφού θα τους παρέχει τη δυνατότητα της αυτοεπιβεβαίωσης ως μελών της συγκεκριμένης ποντιακής κοινότητας, αλλά και ως ατομικοτήτων, θα παρέχει το πλαίσιο αναφοράς εντός του οποίου θα νοηματοδοτεί τη ζωή τους, θα σχεδιάζει τη δράση τους βασισμένο και στην προσωπική αναζήτηση της ταυτότητας, στον *Εαυτό*, όπως τον ορίζουν οι σύγχρονες αναστοχαστικές θεωρήσεις περί αυτήν την έννοια<sup>47</sup>.

## SUMMARY

### «A PONTIAC VILLAGE CANNOT HAVE A FOREIGN NAME»:

Reasonings, erroneous etymology and the historical interpretation of a place name

This study refers to Thrylorio, a village in Komotini, Thrace, Northern Greece, which was founded by immigrants of Pontiac origin in 1923. The main issue dealt with is the multi-faceted study of the name of the village and everything involved in this place-naming: Folk erroneous etymologies, reasonings, the link of this place-name with the ethnotopic and the modern Greek –in this case– identity of the community, etc. The historical interpretation of the place-name and its perception on the part of the inhabitants of the village are juxtaposed to the otherones. This interpretation is based on unpublished documents from the Archive of the Greek Ministry of Foreign Affairs and the Archives of the League of Nations in Geneva.

MANOLIS SERGIS

ριακίδου-Νέστορος, ό.π., με πολλές ενδιαφέρουσες εργασίες, τις οποίες παραλείπουμε να αναφέρουμε λόγω στενότητας χώρου. – Τελευταία –χρονικά– βιβλιογραφική συμβολή στο θέμα είναι ο τ. 107Α της *Επιθεώρησης Κοινωνικών Ερευνών*, με επιμ. Μ. Θανοπούλου - Αλ. Μπουτζουβή και τίτλο *Όψεις της προφορικής ιστορίας στην Ελλάδα*, Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα 2002, με πολύ ενδιαφέρουσες εργασίες.

<sup>45</sup> D. Rucker, *The Chicago Pragmatists*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1969. – R. E. I. Faris, *Chicago Sociology, 1920-1932*, Chicago, University of Chicago Press, 1970. – R. C. Hinkle, *Founding theory of American Sociology, 1881-1915*, London, Routledge & Kegan Paul, 1980. – K. Plummer, *Τεκμήρια ζωής. Εισαγωγή στα προβλήματα και τη βιβλιογραφία μιας ανθρωπιστικής μεθόδου*, Gutenberg, Αθήνα 2000.

<sup>46</sup> Βλ. την επισκόπηση της έρευνας που κάνει ο Γ. Τσιώλης, *Ιστορίες ζωής και βιογραφικές αφηγήσεις. Η βιογραφική προσέγγιση στην κοινωνιολογική ποιοτική έρευνα*, Κριτική 2006, 121 κ.ε.

<sup>47</sup> Δήμητρα Γκέφου-Μαδιανού (επιμ.), *Εαυτός και Άλλος. Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών - Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας - Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα 2003.